

Univerzita Karlova

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

Diplomová práce

Jana Vinarčíková

Modotemporálne funkcie paradigmy hablaba v súčasnej španielčine
Modal/temporal functions of paradigm hablaba in contemporary Spanish

Pod'akovanie:

Rada by som poďakovala vedúcemu svojej práce, doc. PhDr. Petrovi Čermákovi, Ph.D., za odbornú pomoc, cenné rady, ochotu a podnetné pripomienky pri vypracovaní tejto diplomovej práce.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa .....

Podpis.....

Abstrakt

Cieľom tejto práce je predstaviť modotemporálne funkcie paradigmy *hablaba* v španielčine. V teoretickej časti definujeme základné pojmy súvisiace s témou práce a charakterizujeme základné funkcie paradigmy *hablaba*. Ďalej popisujeme funkcie, ktoré sú pre danú paradigmu menej typické. Označujeme ich ako modálne významy a venujeme im v práci najväčšiu pozornosť. Popisujeme ich predovšetkým z obsahového hľadiska a zároveň predstavujeme rôzne teórie, prostredníctvom ktorých je možné tieto významy vysvetliť. V praktickej časti prostredníctvom paralelného korpusu InterCorp analyzujeme významy paradigmy *hablaba* vo vybraných výskytoch a predstavujeme príklady viet, ktorými dokladáme tvrdenia z teoretickej časti práce.

Kľúčové slová:

slovesná paradigma, imperfektum, modálne významy, španielčina, korpus, InterCorp

Abstract

The aim of this thesis is to introduce modotemporal functions of paradigm *hablaba* in Spanish. In the theoretical part, we define basic concepts related to this theme and the basic functions of paradigm *hablaba*. Then we describe functions that are less typical for the given paradigm. We designate these functions as modal meanings and we pay most attention to them. We describe them mainly from the semantic point of view and we also introduce different kinds of theories, which try to explain these meanings. In the practical part, using parallel corpus InterCorp, we analyze the meanings of the paradigm *hablaba* in the selected occurrences and we introduce the examples of some sentences proving the statements from the theoretical part of the thesis.

Key words:

verbal paradigm, imperfect tense, modal meanings, Spanish, corpus, InterCorp

Obsah

1 Úvod	8
2 Definícia základných pojmov.....	10
2.1 Paradigma.....	10
2.2 Slovesné kategórie v španielčine.....	10
2.2.1 Kategória času	10
2.2.2 Kategória módu	12
2.2.3 Kategória aspektu.....	14
3 Funkcie paradigmy hablaba	16
3.1 Slovesné formy.....	16
3.2 Asymetria medzi formou a funkciou	17
3.2.1 Typy asymetrie	18
3.3 Typy významových funkcií paradigmy hablaba	19
3.3.1 Klasifikácia modotemporálnych významov	19
3.3.2 Modálne významy imperfekta podľa RAE	19
4 Najfrekvencovanejšie použitia paradigmy hablaba.....	21
4.1 Kopréteritný význam	21
4.2.1 Postpréteritný a antepáteritný význam.....	23
4.2 Imperfektný význam.....	23
4.2.1 Imperfecto narrativo	25
5 Modálne významy paradigmy hablaba	27
5.1 Imperfecto onírico/de figuración	27
5.2 Imperfecto lúdico	28
5.3 Imperfecto de cortesía	29
5.4 Imperfecto citativo	31
5.5 Imperfecto prospectivo	32
5.6 Paradigma hablaba v podmienkových vetách.....	33
5.7 Ďalšie modálne významy.....	36
6 Modálne významy a ich vysvetlenie.....	38
6.1 Temporálna hypotéza	38
6.2 Aspektuálna hypotéza	40
6.3 Ďalšie hypotézy	41
7 Korpusová analýza.....	44
7.1 Metodológia	44
7.2 Výsledky korpusovej analýzy.....	46
7.3 Modálne významy	50

8 Závěr.....	55
Resumé.....	58
Resumen.....	60
Bibliografia	62

1 Úvod

Témou tejto práce sú modotemporálne funkcie paradigmy *hablaba* v španielčine. Problematika týchto funkcií spočíva predovšetkým v tom, že jeden výrazový prostriedok môže byť využitý za účelom vyjadrenia niekoľkých významov. Najčastejšie sa táto paradigma spája s jedným zo španielskych minulých časov, ktorý je označovaný ako *pretérito imperfecto*. Okrem temporálneho významu však paradigma *hablaba* predstavuje niekoľko ďalších významov, prostredníctvom ktorých hovoriaci vyjadruje svoj vlastný postoj k prednesenej výpovedi. V takých prípadoch hovoríme o modálnych významoch, ktoré sa nám zdajú veľmi zaujímavé hlavne z toho dôvodu, že z nich vyplýva samotná podstata jazyka, ktorý je vlastne nástrojom medziľudskej komunikácie a umožňuje tak hovoriacemu okrem vecného obsahu vyjadriť i celú škálu emócií a najrôznejších významových odtieňov.

Cieľom tejto práce je preto predstaviť všetky funkcie, ktoré môže paradigma *hablaba* vyjadrovať. V nasledujúcej kapitole definujeme základné pojmy, ktoré s témou súvisia. Vysvetlíme, v čom spočíva pojem paradigma a charakterizujeme základné slovesné kategórie, ktorými sú čas, spôsob a aspekt.

V tretej kapitole sa zameriame na funkcie paradigmy *hablaba* zo všeobecného hľadiska. Vymedzíme si, s akými funkciami sa najčastejšie spája, aby sme tak mohli zároveň poukázať na asymetriu medzi výrazom a funkciou. V súvislosti s týmto nesúlalom predstavíme i stanoviská rôznych autorov a uvedieme stručný prehľad rôznych významov paradigmy *hablaba* na základe dvoch rozličných perspektív.

Štvrtá kapitola bude venovaná najfrekvencovanejším použitiam paradigmy *hablaba*, ktorými sú funkcie imperfekta a kopréterita. Predstavíme si charakteristické rysy obidvoch funkcií a poukážeme i na polemiku, ktorá z týchto charakteristík vyplýva.

V piatej kapitole sa konečne sústredíme na modálne významy, ktoré sú ústrednou témou tejto práce. Budeme vychádzať z typológie podľa RAE, pričom pri charakteristike týchto významov budeme pracovať aj s dielami iných autorov, ktorí sa touto problematikou zaoberali. Podstatou tejto kapitoly bude opísať modálne významy imperfekta zo sémantického hľadiska.

Po charakterizovaní týchto významov z obsahového hľadiska sa v šiestej kapitole budeme venovať ich vysvetleniu, ktoré autori často chápu práve na základe temporálnej alebo aspektuálnej povahy imperfekta. Prepojíme tak v podstate štvrtú a piatu kapitolu, pretože

temporálnu a aspektuálnu charakteristiku paradigmy *hablaba* budeme aplikovať na modálne významy. Okrem týchto tradičných hypotéz však predstavíme aj ďalšie teórie, ktoré sa snažia problematiku netypických významov imperfekta objasniť.

Siedma kapitola bude praktického charakteru a bude spočívať v korpusovej analýze. Táto analýza bude kvalitatívna a jej cieľom bude vyhľadať prostredníctvom korpusu príklady, ktorými by sme mohli doložiť teoretickú časť tejto práce.

V závere nakoniec zhrnieme všetky teoretické poznatky a prepojíme ich s výsledkami vyplývajúcimi z korpusovej analýzy.

2 Definícia základných pojmov

V tejto kapitole si vymedzíme základné pojmy, ktoré súvisia s témou práce a sú dôležité pre jej pochopenie. Vysvetlíme, čo znamená pojem paradigma a následne popíšeme kategórie času, spôsobu a aspektu v španielčine. Charakteristika týchto troch kategórií je dôležitá, pretože všetky hrajú významnú rolu pri popise modotemporálnych funkcií paradigmy *hablaba*.

2.1 Paradigma

Hneď na začiatok je potrebné definovať, čo vlastne pojem paradigma znamená. V nelingvistickom kontexte je možné toto slovo charakterizovať ako určitý príklad či vzor. (KSSJ 2003) V slovníku cudzích slov sa ďalej uvádza aj definícia z lingvistického hľadiska: „súbor tvarov ohybného slova vyjadrujúci systém jeho gramatických kategórií, gramatický vzor.“ (SCS 2005) V *Mluvnici súčasné španělštiny* sa v súvislosti s paradigmou zmiňujú významové a výrazové kritériá, podľa ktorých sa slovesné tvary do paradigiem zaraďujú. (Zavadil – Čermák 2010, s. 202) Predmetom nášho záujmu je paradigma *hablaba*, ktorá sa najčastejšie spája s imperfektom. V takom prípade ide o jej temporálny význam, keďže *pretérito imperfecto* je jedným z minulých časov. Vzhľadom k tomu, že tento slovesný tvar však môže vyjadrovať tiež rôzne modálne významy, bolo by terminologicky nepresné hovoriť vždy o imperfekte. Preto budeme dôsledne používať termín paradigma, čo nám umožní skúmať všetky situácie, v ktorých môže byť daný slovesný tvar využitý.

Paradigma *hablaba* tak bude reprezentovať všetky tvary pravidelných slovies všetkých tried a taktiež aj tvary nepravidelných slovies (*hablaba, comía, vivía, iba, era*).

2.2 Slovesné kategórie v španielčine

Po stručnej charakteristike pojmu paradigma sa teraz zameriame na kategórie času, spôsobu a aspektu, pretože naším cieľom je u konkrétnej paradigmy popísať práve jej modotemporálne funkcie. Je preto potrebné definovať, v čom spočívajú slovesné kategórie, na základe ktorých je možné danú paradigmatu charakterizovať.

2.2.1 Kategória času

Jednou zo základných charakteristík slovesného času je skutočnosť, že ide o deiktickú kategóriu. (RAE NGLLE 2009 s. 1674) a (Rojo – Veiga 1999, s. 2879) To znamená, že

prednesenie akejkoľvek výpovede prostredníctvom slovesných časov sa vzťahuje k určitému základnému bodu, ktorým je najčastejšie moment, v ktorom je daná výpoveď prednesená. Aby sme porozumeli vete *Ayer no trabajé*, potrebujeme vnímať minulosť vo vzťahu k prítomnému okamihu.

Z deiktickej povahy slovesného času sa ďalej odvíjajú rozličné možnosti odkazovania. Ako sme práve zmienili, je možné odkazovať na moment prednesu výpovede, ktorý je väčšinou prítomným okamihom, z ktorého je možné vychádzať do minulosti či budúcnosti. Príklad časovej súslednosti nám však umožňuje vidieť ďalší typ odkazovania, pretože v takom prípade sa jeden slovesný čas vzťahuje k ďalšiemu slovesnému času, ktorý nie je totožný s momentom prednesu výpovede.

V súvislosti s touto témou je možné slovesné časy rozdeliť na absolútne a relatívne. (RAE NGLÉ 2009, s. 1675) Absolútne sú tie, ktoré sa vzťahujú priamo k momentu výpovede, tak ako to môžeme vidieť vo vete *El tren se averió a pocos metros de la estación*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1678) Príklad relatívneho slovesného času môžeme pozorovať vo vete *Anunciaron que el tren se había averiado a pocos metros de la estación*, kde tvar *había averiado* nepredchádza len momentu výpovede, ale taktiež i ďalšiemu momentu, ktorý je vyjadrený préteritom *anunciaron*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1678) V tomto prípade je teda možné považovať sloveso *anunciaron* za referenčný bod, ku ktorému sa vzťahuje tvar *había averiado*. Môžeme tak rozlíšiť dva nasledovné časové body: *punto/momento del habla* a *punto de referencia*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1682 - 83)

Ďalší prístup k tejto téme ponúka *Gramática descriptiva de la lengua española*. Rojo – Veiga (1999, s. 2876) prezentujú časové vzťahy prostredníctvom vektoru, ktorý predstavuje predčasnosť, súčasnosť a následnosť. Na základe tohto vektora (V) je možné označiť predčasnosť symbolom -V, súčasnosť ako oV a následnosť symbolizuje označenie +V. Centrálny bod je označovaný ako O. Slovesné časy sú rozdelené podľa toho, či sa jedná o monovektoriálnu alebo bivektoriálnu realizáciu. (Rojo – Veiga, 1999) K monovektoriálnej realizácii dochádza vtedy, ak sa tieto časy orientujú priamo na východiskový bod a sú preto označené nasledovne: préterito ako (O-V), présent ako (OoV) a futúrum ako (O+V). (Rojo – Veiga 1999, s. 2900) Keď dôjde v týchto časových monovektoriálnych vzťahoch (pretérito presente, futuro) k nahradeniu východiskového bodu za referenciu, ktorá tomuto bodu predchádza, vzniknú tak časové vzťahy integrované prostredníctvom dvoch vektorov: *ante-pretérito*, *co-pretérito*, *pos-pretérito*. Tieto vzťahy je taktiež možné označiť využitím

vektorových symbolov: ((O-V)-V)) pre antepreteritum, ((O-V) oV) pre kopréteritum a ((O-V)+V) pre postpreteritum. (Rojo – Veiga, 1999, s. 2905) Táto vektorová charakteristika slovesných časov sa v podstate stotožňuje s vyššie uvedeným rozdelením časov na absolútne a relatívne. Podstatné je to, či sa daný slovesný čas orientuje priamo na východiskový bod (moment prednesu výpovede) alebo na referenčný bod, ktorý predchádza východiskovému bodu.

Iný pohľad na časovú problematiku nachádzame v *Mluvnici současné španělštiny*, kde sa rozlišujú dve temporálne roviny. Aktuálna temporálna rovina je vlastne os určená základným referenčným bodom, ktorý je tvorený výpovednou udalosťou. Líši sa tak od temporálnej roviny neaktuálnej, ktorá má ako referenčný bod nejaký okamih alebo časový úsek ležiaci v minulosti. (Zavadil – Čermák 2010, s. 272) Zmieňujú sa tu taktiež i vzťahy medzi časovými významami. Tieto vzťahy vytvárajú primárnu temporálnu perspektívu (PP), v rámci ktorej sa rozlišuje vzťah súčasnosti, následnosti a predčasnosti. Vzťah súčasnosti vymedzuje paralelnú primárnu temporálnu perspektívu, vzťah následnosti prospektívnu a vzťah predčasnosti retrospektívnu. (Zavadil – Čermák 2010, s. 272)

Vidíme teda, že tak ako Rojo – Veiga (1999), aj Zavadil – Čermák (2010) pri charakteristike kategórie času vychádzajú z jej deiktickej povahy. Vymedzujú tak slovesné časy podľa toho, či sa orientujú priamo na moment výpovede alebo na referenčný bod vyjadrený okamihom, ktorý predchádza momentu výpovede.

2.2.2 Kategória módu

Kategória módu sa považuje spoločne s časom za najdôležitejšiu morfológickú kategóriu španielskeho verba finita. (Zavadil – Čermák 2010, s. 248) Aby sme túto kategóriu mohli charakterizovať, je potrebné rozlíšiť pojmy modus a modalita. Modus vlastne predstavuje vyjadrenie modalita, pričom pojem modalita je oveľa rozsiahlejší než pojem modus. Prepojenie medzi týmito dvoma pojmami je však zároveň veľmi úzke. (RAE NGLÉ 2009, s. 1866)

„Función slovesných modů je morfológicky vyjadřovat určité významy spadající do širší jazykové kategorie modalita.“ (Zavadil – Čermák, 2010, s. 248) Vnímanie módu ako vyjadrenia modalita nám tak umožňuje vymedziť dve rozdielne kategórie. Ako už bolo povedané, modalita je na rozdiel od módu oveľa komplexnejší pojem. „Suele llamarse modalidad a la manifestación lingüística de la actitud del hablante en relación con el contenido de los mensajes.“ (RAE NGLÉ 2009, s. 3113) Zavadil – Čermák (2010, s. 249) definujú modalitu ako „psychicky motivovaný

a jazykovými prostriedky vyjadrený spôsob platnosti výpovedi.“ Ďalej tak preto rozlišujú tri základné zložky ľudskej psychiky (rozum, vôľa, cit), ktoré motivujú 5 základných modálnych významov (Zavadil – Čermák 2010, s. 249):

- MV reálny
- MV potenciálny
- MV opytovací
- MV voľný
- MV hodnotiaci

Dôkazom komplexnosti modality je aj veľký počet možností jej vyjadrenia. Zavadil – Čermák (2010) rozlišujú vyjadrovanie modality v rovine výpovede, v rovine vety a v rovine súvetí. Pre vyjadrenie modality v rovine výpovede sa využívajú suprasegmentálne prostriedky ako napríklad intonácia, melódia a prízvuk. (Zavadil – Čermák 2010, s. 249) Modalita v rovine vety sa vyjadruje prostredníctvom slovesných spôsobov. (Zavadil – Čermák 2010, s. 250) V rovine súvetí je vyjadrenie modality zložitejšie než v rovine vety a z modálneho hľadiska je rozdiel medzi priradovacím a podradovacím súvetím. (Zavadil – Čermák 2010, s. 256) Pozornosť upriamime na vyjadrenie modality v rovine vety, pretože našim cieľom je rozlíšiť základné slovesné spôsoby patriace do kategórie slovesného módu.

Zvyčajne sa gramatiky zhodujú na tom, že v španielčine existujú 3 spôsoby: indikatív, subjunktív a imperatív. (RAE NGLÉ 2009, s. 1867) a (Ridruejo 3218) Na túto problematiku však existujú aj iné názory a pohľady. Niektorí autori napríklad spochybňujú imperatív ako spôsob. (RAE NGLÉ 2009, s. 1867) V *Mluvnici současné španělštiny* je okrem týchto troch spôsobov uvedený ešte aj kondicionál. (Zavadil – Čermák 2010, s. 250) Čo sa týka zaradenia kondicionálu medzi ostatné slovesné spôsoby, autori objasňujú, že jeho obidva tvary majú indikatívny pôvod. V dôsledku vývoja sa však pôvodne parazitne existujúci kondicionál presadil natoľko, že sa dnes jeho tvary vyskytujú častejšie vo funkcii kondicionálnej než pôvodnej indikatívnej. (Zavadil – Čermák 2010, s. 252)

Modálne významy, ktoré sme zmienili vyššie, súvisia zároveň so slovesnými spôsobmi, ktoré sú vlastne morfológickými vyjadreniami daných modálnych výrazov. Indikatív je tak vyjadrením MV reálneho, kondicionál vyjadrením MV potenciálneho, imperatív MV voľného a subjunktív vyjadruje MV non-reálny, tj. potenciálny alebo voľný. (Zavadil – Čermák 2010, s. 250) Z tejto charakteristiky tak vyplýva, že modus je funkcia spočívajúca v morfológickom vyjadrení určitého modálneho významu. (Zavadil – Čermák 2010, s. 251)

Zavadil – Čermák (2010) uvádzajú okrem už zmienených výrazov ešte dva ďalšie. Jedná sa o modálny význam probabilitívny a modálny význam dezideratívny. Tieto dva módy si však vypožičiavajú výrazové prostriedky od iných módov, existujú preto parazitne. Modálny význam probabilitívny charakterizuje dej predikátoru ako domnelo alebo pravdepodobne realizovateľný a výrazové prostriedky prijíma od indikatívu. Keďže tento modálny význam stojí na prechode medzi potenciálnosťou a realnosťou, jeho úplný názov je modálny význam potenciálny probabilitívny. Taktiež i v rámci kondicionálu je možné rozlíšiť istý významový odtieň, takže jeho úplný názov je modálny význam potenciálny kondicionálny. Charakterizuje totiž dej ako imaginárny a zároveň v predstave závislý na splnení nejakej podmienky. (Zavadil – Čermák 2010, s. 251) Ďalší modálny význam si výrazové prostriedky vypožičiava od subjunktívu. Ide o modálny význam dezideratívny, prostredníctvom ktorého je možné vyjadriť vôľu neapelo. Tým sa líši od imperatívu, u ktorého je vôľa vyjadrená apelo. Príkladom dezideratívu je veta *Que Juan venga*. Adresát prejavu vôle tu nie je vyjadrený a agens nie je totožný s adresátom výpovede. (Zavadil – Čermák 2010, s. 252)

Na rozdiel od klasických gramatík, ktoré zvyknú v španielčine uvádzať 3 slovesné spôsoby, Zavadil – Čermák (2010) tak napokon rozlišujú až 6 slovesných spôsobov: indikatív, probabilitív, kondicionál, imperatív, dezideratív, subjunktív.

Slovesná kategória módu sa teda vyznačuje predovšetkým slovesnými spôsobmi, ktoré sa v závislosti od autorov môžu líšiť. Jej ďalšou základnou charakteristikou je to, že slúži na vyjadrenie modality. Modalita je však v skutočnosti oveľa komplexnejšia a pre jej vyjadrenie sa používajú aj iné prostriedky ako kategória módu. Je preto dôležité tieto dve kategórie navzájom rozlišovať a popritom chápať ich prepojenie.

2.2.3 Kategória aspektu

Táto kategória zohráva pri charakteristike paradigmy *hablaba* taktiež veľmi dôležitú úlohu. Na rozdiel od kategórie času, slovesný aspekt poskytuje informáciu ohľadom vnútornej štruktúry deja a preto nie je deiktickou kategóriou. (RAE NGLÉ 2009, 1684-1685) Rámcovo táto kategória odpovedá slovanskej kategórii vidu. (Zavadil – Čermák 2010, s. 310) Základom tejto kategórie je dvojaké pojmie procesu, ktorý tak môže byť chápaný komplexne, alebo kurzívne. Komplexne znamená faktovo a ako uzavretý celok, zatiaľ čo kurzívne chápanie procesu predstavuje priebehové, neuzavreté dianie. (Zavadil – Čermák 2010, s. 310) Na tomto dvojitom procese je založená opozícia dvoch základných aspektových významov: význam perfektívnosti a význam imperfektívnosti. (Zavadil – Čermák 2010, s. 310-311) S paradigmou *hablaba* sa

zvykne najčastejšie spájať imperfektívny význam, neskôr si však ukážeme, že to nie je tak celkom jednoznačné.

García Fernández (2000), ktorý vychádza z Kleina (1992), definuje kategóriu aspektu ako vzťah medzi časom situácie (Tiempo de la Situación) a ústredným časom (Tiempo del Foco). Rozlišuje tak nasledovné možnosti aspektu (García Fernández 2000, s. 47-49):

- Imperfecto: ústredný čas je zahrnutý v čase situácie. Príkladom je veta *Hace dos días Juan pintaba su casa*, na základe ktorej vieme, že Juan pred dvomi dňami maľoval svoj dom. Nevieme však, či maľovanie dokončil, alebo ešte aj dnes dom stále maľuje.
- Perfectivo/Aoristo: centrálny čas zahŕňa koniec času situácie a začiatok času, ktorý po čase situácie nasleduje. Vo vete *Hace dos días Juan pintó su casa* sa aspekt zameriava na koniec situácie tak, že sa potvrdzuje, že Juan maľovanie svojho domu dokončil.
- Perfecto: ústredný čas nasleduje po čase situácie. V tejto aspektuálnej variante je pozornosť zameraná na výsledky udalosti. Príkladom je tentokrát veta *Hace dos días Juan ya había pintado su casa*. Z tejto vety tak vyplýva, že pred dvomi dňami bol už dom namaľovaný.
- Prospectivo: ústredný čas predchádza čas situácie. Pozornosť je v tomto prípade upriamená na čas, ktorý predchádza udalosti. Vo vete *Hace dos días Juan iba a pintar su casa* sa neuvádza, že by bol Juan pred dvomi dňami do maľovania domu zapojený, ale zmieňuje sa zámer uskutočnenia tohto deja.

3 Funcie paradigmy *hablaba*

Po tom, čo sme si definovali základné pojmy súvisiace s témou našej práce, v tejto kapitole sa priblížime k predmetu nášho záujmu. Naším cieľom je popísať všetky existujúce funkcie paradigmy *hablaba*, pričom nás však najviac zaujímajú práve tie, ktoré sa nestotožňujú s formou. Objasníme si preto, ktoré funkcie sa s touto paradigmou zvyknú spájať, aby sme tak ďalej mohli vymedziť ďalšie použitia, ktoré sa od tých typických líšia.

3.1 Slovesné formy

Pojem slovesná forma v podstate súvisí s pojmom paradigma, pretože sa jedná o tvary sloviess, ktoré predstavujú akýsi vzor reprezentujúci určitú funkciu. V nasledovnom prehľade, ktorý sme prevzali z RAE (2009, s. 1680) si ukážeme, aké funkcie sú najčastejšie k daným slovesným formám priradené.

FORMA	Bello (1847)	RAE (1931)	Esbozo (1973)	DRAE/DPD
Canto	presente	presente	presente	presente
Canté	pretérito	pretérito indefinido	pretérito perfecto simple	pretérito perfecto simple
Cantaba	copretérito	pretérito imperfecto	pretérito imperfecto	pretérito imperfecto
Cantaré	futuro	futuro simple	futuro	futuro simple
Cantaría	pospretérito	potencial simple	condicional	condicional simple
He cantado	antepresente	pretérito perfecto	pretérito perfecto compuesto	pretérito perfecto compuesto
Había cantado	antecopretérito	pretérito pluscuamperfecto	pretérito pluscuamperfecto	pretérito pluscuamperfecto
Habré cantado	antefuturo	futuro compuesto	futuro perfecto	futuro compuesto
Habría cantado	antepospretérito	potencial compuesto	condicional perfecto	condicional compuesto
Hube cantado	antepretérito	pretérito anterior	pretérito anterior	pretérito anterior
Cante	presente	presente	presente	presente
Cantara/Cantase	pretérito	pretérito imperfecto	pretérito imperfecto	pretérito imperfecto
Cantare	futuro	futuro simple	futuro	futuro simple
Haya cantado	antepresente	pretérito perfecto	pretérito perfecto	pretérito perfecto compuesto
Hubiera/Hubiese cantado	antecopretérito	pretérito pluscuamperfecto	pretérito pluscuamperfecto	pretérito pluscuamperfecto
Hubiere cantado	antefuturo	futuro compuesto	futuro perfecto	futuro compuesto

Na základe tabuľky môžeme pozorovať, že názory autorov na typ funkcie sú vo väčšine prípadov rôzne. Pozornosť upriamime na formu *cantaba*, ktorá vlastne predstavuje to isté, čo v našom pojatí paradigma *hablaba*.

V tabuľke je jasne vidieť, že väčšina autorov prisudzuje tvaru *cantaba* funkciu imperfekta. Zatiaľ čo funkcia kopréterita sa viaže na kategóriu času, imperfektum je charakterizované z hľadiska aspektu. V našej práci budeme preto vychádzať z toho, že tieto dve funkcie sú základnými a typickými funkciami paradigmy *hablaba*.

3.2 Asymetria medzi formou a funkciou

Problematika funkcií paradigmy *hablaba* je v skutočnosti oveľa širšia, pretože v španielčine existujú prípady, kedy je táto paradigma použitá bez toho, aby mala význam kopréterita či imperfekta. Tento nesúlad môžeme pozorovať napríklad v otázke *¿Cómo te llamabas?* alebo v podmienkovej vete *Si tuviera dinero, me lo compraba*. Podobné vety sú v súčasnej španielčine celkom bežné, avšak slovesné tvary *llamabas* a *compraba* sa nedajú považovať ani za jednu z vyššie uvedených typických funkcií paradigmy *hablaba*.

Tejto skutočnosti sú si vedomé aj gramatiky a vyjadrujú sa k nej. Rojo – Veiga (1999, s. 2894) rozdeľujú významy na priame a dislokované:

„...es necesario diferenciar, para todas las formas, entre un valor recto, que es el que corresponde a las fórmulas que les hemos atribuido hasta ahora y unos valores dislocados o desplazados, que aparecen sistemáticamente como consecuencia de la expresión de un valor temporal distinto del recto.“

Zároveň však takto použité slovesné formy nestrácajú kvôli svojim dislokovaným užitiam svoju modálnu vlastnosť indikatívu či subjunktívu len na základe toho, že k ich významu bol pridaný ďalší obsah modálneho rázu. (Rojo – Veiga 1999, s. 2895)

Rovnaký názor v podstate zastáva i RAE, ktorá o týchto použitíach hovorí ako o modalizovaných použitíach časov (usos modalizados de los tiempos). „Son más numerosos los casos en los que el uso de ciertos tiempos en el discurso les otorga características de algunas formas de modalidad sin convertirlos por ello en modos verbales.“ (RAE NGL 2009, s. 1867)

Zavadil – Čermák dôkladne rozlišujú medzi významovou a výrazovou zložkou a zároveň berú do úvahy skutočnosť, že kategória módu sa realizuje amalgamovane s kategóriou času. Z tohto dôvodu hovoria o pojme modotemporálna paradigma. (2010, s. 252)

3.2.1 Typy asymetrie

„Ideálnym vzťahom medzi výrazovým exponentom a modotemporálnym významom je vzťah symetrie, spočívajúci v tom, že jednomu exponentu odpovedá len jeden významový amalgám.“ (Zavadil – Čermák 2010, s. 295) Príkladom tejto charakteristiky je preto paradigma *hablé*, ktorá vyjadruje jediný modotemporálny význam, ktorým je indikatív perfekta. V tomto prípade sa preto jedná o symetrický vzťah monosémie/monomorfie. (Zavadil – Čermák 2010, s. 295)

Vo väčšine prípadov sa však jedná o asymetrické vzťahy, ktoré Zavadil – Čermák (2010, s. 296-302) rozdeľujú nasledovne:

- Centrálna asymetrická:
  - **Heterosémia/homomorfia:** jednému výrazovému exponentu odpovedá viac než jeden modotemporálny významový amalgám.
  - **Homosémia/heteromorfia:** niekoľkým rôznym výrazovým exponentom odpovedá jediný významový amalgám
- Periférna asymetrická:
  - **Transpozícia gramatických výrazových foriem:** na výrazový exponent E sa viaže jediný invariantný význam, ktorý zostáva zachovaný i v jeho prenesenom použití. Napríklad paradigma *hablo* môže v sekundárnej funkcii vyjadrovať význam indikatívu préterita.
  - **Intersémia/intermorfia:** vedľa centrálného invariantného významu výrazového exponentu E sa k tomu istému exponentu periférne vzťahuje ešte iný invariantný význam, ktorého centrálnym vyjadrovateľom je iný výrazový exponent E¹. Napríklad paradigma *hablara* centrálna vyjadruje význam „subj prít“, ale periférne môže zároveň niesť význam „ind proprét“, ktorého centrálnym výrazovým exponentom je paradigma *había hablado*.
  - **Modotemporálna transpozícia:** celý modotemporálny znak sa transponuje do obsahovej sféry prislúchajúcej primárne inému modotemporálnemu znaku. Napríklad *¡Te quedarás aquí!* je výrazová forma, ktorej centrálna odpovedá modotemporálny význam „indikatív futura“. Ten istý výrazový exponent je však možné preniesť do designačnej sféry imperatívu, ktorého primárnym znakom je kombinácia paradigmy *¡habla!* s modálnym významom imperatívnym.

Vidíme teda, že problematika vzťahov medzi formou a funkciou je skutočne veľmi komplexná a dochádza k niekoľkým možným kombináciám významových a výrazových prostriedkov.

Predmetom tejto práce je konkrétna paradigma *hablaba* a preto sa ďalej zameriame na prehľad významových funkcií, ktoré môže plniť.

3.3 Typy významových funkcií paradigmy *hablaba*

S rozdielnym pojatím netypických funkcií paradigmy *hablaba* súvisí aj ich rozdielne členenie. RAE a GDLE vychádzajú predovšetkým z toho, že sa jedná o funkciu časovú, pričom ostatné použitia tvaru *hablaba* sú podľa RAE modalizované a podľa GDLE dislokované. Zavadil – Čermák (2010) vychádzajú z pojatia tvaru *hablaba* ako modotemporálnej paradigmy a charakterizujú všetky jej možné funkcie z temporálneho a modálneho hľadiska zároveň. Predstavíme si preto typy funkcií paradigmy *hablaba* na základe RAE a *Mluvnice současné španělštiny*.

3.3.1 Klasifikácia modotemporálnych významov

Zavadil – Čermák (2010, s. 304-305) rozlišujú nasledovné modotemporálne významy paradigmy *hablaba*:

- Indikatív imperfekta (*Ese dinero no era mío.*)
- Indikatív perfekta (*Yo llegaba a París el 15 de julio y el 18 estallaba la guerra.*)
- Indikatív prézentu (*-Quería unos zapatos para este niño.*)
- Indikatív kopréterita (*-Me dijiste que estabas a medio vestir.*)
- Subjunktív faktibilný (*¿Qué comería la pobre, si se quedaba sin hijo?*)
- Potenciál eventuálny (*-Pensándolo bien, yo que tú no me iba.*)

Z uvedených 6 významov sa 2 stotožňujú s formou *hablaba* na základe tabuľky, ktorú sme uviedli v úvode kapitoly. Je to indikatív imperfekta a indikatív kopréterita, ktoré Zavadil – Čermák definujú ako módy semioticky autonómne. Čo sa týka zvyšných významov, jedná sa o módy periférne. (2010, s. 303)

3.3.2 Modálne významy imperfekta podľa RAE

RAE (2009), ktorá chápe *pretérito imperfecto* predovšetkým ako minulý čas, rozdeľuje jeho modálne použitia nasledovne:

- Imperfecto onírico/de figuración: používa sa vo vetách, v ktorých sa opisujú imaginárne situácie či opisy snov (*En mi sueño usted me soplabo lo que tenía que dictarles a los alumnos. Y yo le daba un premio.*)
- Imperfecto lúdico: použitie typické pre situácie, ktoré si napríklad predstavujú deti vo svojich hrách (*Jugábamos a que yo era su barman y le preparaba su primer whisky.*)
- Imperfecto de cortesía: využíva sa v prípadoch vyjadrenia odstupu, preto je typické pre zdvorilostné situácie (*Le quería pedir el favor de que me guardara mi revólver.*)
- Imperfecto citativo: toto použitie umožňuje hovoriacemu vyhnúť sa priamej zodpovednosti za jeho slová. Takisto je tu možné preto vnímať určitý odstup. (*¿Tú jugabas al fútbol, no es cierto?*)
- Imperfecto prospectivo: použitie charakteristické pre oznámené, naplánované či predpokladané udalosti. (*En principio, mi avión salía mañana a las 23.50.*)
- El uso de CANTABA por CANTARÍA: imperfektum môže v podmienkových súvetiach nahradiť kondicionál. (*...derecho me iba al río, si no os viera.*)

RAE hovorí o týchto použitíach ako o modálnych, pretože sa využívajú v situáciách, ktoré nie sú faktické a tiež aj z toho dôvodu, že sú uvedené ireálnymi operátormi. (RAE NGLLE 2009, s. 1754)

Slovesný tvar *hablaba* je tak z hľadiska RAE považovaný predovšetkým za formu imperfekta, pričom ostatné použitia označuje ako modálne. Tieto modálne významy sú popísané hlavne z obsahového hľadiska bez kladenia dôrazu na charakteristiku času a spôsobu.

4 Najfrekvencovanejšie použitia paradigmy *hablaba*

V predchádzajúcej kapitole sme stručne popísali typy funkcií paradigmy *hablaba*. Zmienili sme tak nielen jej typické funkcie, ale aj asymetriu medzi formou a významom. V tejto kapitole sa budeme venovať funkciám, ktoré sú pre danú paradigmu považované za typické. Predstavíme si tak zároveň dve východiskové teórie, ktoré sa zvyknú pri charakteristike imperfekta uplatňovať. Ide o teóriu temporálnu a teóriu aspektuálnu, pričom ani jedna z nich nie je jednoznačná a preto dochádza pri popise imperfekta k rozporuplným názorom.

4.1 Kopréteritný význam

Táto funkcia súvisí s deiktickou povahou slovíes, ktorú sme zmienili v súvislosti s kategóriou času. Historicky je kopréteritný význam prvou teóriou ohľadom imperfekta, ktorá sa v gramatike uvádza. (Brucart 2003, s. 4) Ako už bolo teda povedané, z pohľadu GDLE sa jedná o bivektoriálnu realizáciu, zatiaľ čo Zavadil – Čermák zaraďujú kopréteritný význam do neaktuálnej temporálnej roviny. Podstatou ostáva, že sa tvar *hablaba* interpretovaný ako kopréteritum nevzťahuje priamo k momentu výpovede, ale k nejakému referenčnému bodu, ktorý danému momentu výpovede predchádza.

„TV kopréteritní charakterizuje děj predikátoru jako současný s jiným dějem minulým.“ (*Se imaginó que echaba la carta al buzón.*) (Zavadil – Čermák 2010, s. 286) Z tejto charakteristiky automaticky vyplýva spojitosť tvaru *hablaba* s ďalším minulým časom, avšak práve táto skutočnosť je zdrojom rozporuplných názorov ohľadom kopréterita.

Existuje totiž množstvo prípadov, v ktorých sa tvar *hablaba* nevyskytuje v sprievode ďalšieho préterita. RAE ako jeden z príkladov uvádza situáciu, kedy je použitie imperfekta naviazané na neslovesný výraz, ktorý však označuje určitý moment v minulosti. Tento prípad je možné pozorovať vo vete *En ese preciso momento, el mayordomo bajaba las escaleras*, kde je daný moment v minulosti opísaný výrazom *en ese preciso momento*. Ďalším príkladom, kde spoločne s použitím imperfekta nezaznamenávame ďalšie préteritum je veta *Los mayas poseían conocimientos muy amplios de matemáticas*. Tu však na rozdiel od predchádzajúcej vety už vôbec nie je jednoduché vyvodit' nejaké puto s iným minulým dejom, pretože imperfektum je použité na úplnom začiatku textu. (RAE NGLLE 2009, s. 1745)

Problematika kopréteritného významu tak spočíva v tých situáciách, kedy sa tvar *hablaba* objavuje vo vete bez použitia iného préterita, ktoré by slúžilo ako referenčný bod. Rojo – Veiga

však aj takéto situácie interpretujú ako kopréteritné. Ako príklad uvádzajú vetu *Poco más tarde la bomba hacía explosión*. Podľa nich nie je možné túto vetu vysvetliť na základe aspektuálnej charakteristiky imperfekta, keďže významovo sa jedná o dej perfektívny. Uprednostňujú v tomto prípade preto výlučne časovú interpretáciu, pri ktorej jednoducho préteritum nie je prítomné. (Rojo – Veiga 1999, s. 2907)

RAE však poukazuje na situácie, v ktorých by naopak výlučne časová interpretácia mohla vyvolať chybný úsudok. Ako príklad uvádza vetu *A Luisa le presentaron dos muchachos; uno de ellos era rubio, y el otro, moreno*. V tomto prípade kopréteritná interpretácia vety spôsobí, že fyzická charakteristika chlapcov sa vzťahuje len na konkrétny moment, v ktorom boli obaja predstavení. (RAE NGL 2009, s. 1745)

Existujú však mnohé ďalšie teórie, ktoré sa touto problematikou zaoberajú. Jedna z nich pracuje s termínmi *dominio* a *marco*, ktoré sú vlastne akýmsi scenárom či mentálnym priestorom. Minulá situácia je v takom prípade abstraktná a evokovaná hovoriacim aj napriek tomu, že nie je verbalizovaná. Na základe tejto teórie by teda pre predchádzajúcu vetu uvedenú ako príklad platilo nasledovné: „el dominio o el marco necesario para interpretar *era* sería la situación en la que se realiza determinada presentación.“ (RAE NGL 2009, s. 1748) Tým, že sa do tohto rámca či scenára umiestnia obaja chlapci, o ktorých je reč, dôjde k správnej interpretácii vety. To, že bol blondý tak bude predstavovať charakteristiku chlapca a nie iba relatívnu vlastnosť, ktorá sa vzťahuje k času, v ktorom došlo k predstavovaniu. (RAE NGL 2009, s. 1748)

Zavadil – Čermák v súvislosti s kopréteritným významom zmienujú, že jeho vyjadrenie nie je syntakticky obmedzené len na vedľajšiu vetu obsahovú a ako kopréteritný sa môže štylizovať aj dej hlavnej vety. S takýmto použitím sa stretávame v tzv. polopriamej reči, ktorá sa vyskytuje v beletristickej literatúre v situáciách, kedy autor reprodukuje duševné pochody jednajúcej postavy. Príkladom je nasledovná situácia: *El corazón del aludido dio un brinco. – ¡Pero si le conocían!* V češtine sa v takom prípade používa prítomný čas: *Tomu, o němž byla řeč, se rozbušilo srdce: ale vždyť ho tu znají!* (Zavadil – Čermák 2010, s. 287) Ďalej tiež poukazujú na príklady, v ktorých dochádza k neutralizácii kopréteritného a imperfektného temporálneho významu. Táto neutralizácia nie je len výrazová, ale aj obsahová. Ako príklad je použitá španielska veta *Habló del artículo que escribía su colega*, ktorá je do češtiny preložená ako *Mluvil o článku, který psal jeho kolega*. Na základe češtiny sa tak jedná o imperfektum, avšak v španielčine dochádza k prieniku imperfekta a kopréterita. (Zavadil – Čermák 2010, s. 288)

Podobný názor predkladá aj Carraso Gutiérrez tvrdením, že súčasnosť v minulosti je možné vyjadriť jedine prostredníctvom imperfektívneho aspektu. Ako príklad uvádza vety *María dijo que Juan planeaba un viaje a Cuba* a *María dijo que Juan planeó un viaje a Cuba*. Môžeme tak vidieť, že pri druhej vete nedochádza k interpretácii súčasnosti. (1999, s. 3078) Nie je preto možné vyjadriť súčasnosť prostredníctvom slovesných foriem, ktoré nám predstavujú udalosti označené podriadenými slovesami ako uzavreté. (Carraso Gutiérrez 1999, s. 3079)

„Por el contrario, con las formas verbales con significado aspectual imperfectivo podemos indicar simultaneidad porque nos presentan el tiempo de la parte del evento de la que se afirma algo en la oración como incluido propiamente en el tiempo total del evento.“ (Carrasco Gutiérrez 1999, s. 3079)

RAE takisto hodnotí ako najadekvátnejší postoj ten, ktorý považuje *pretérito imperfecto* za relatívny čas, ktorý je zároveň kompatibilný s imperfektívnym aspektom tohto slovesného času. Obidve charakteristiky sú tak adekvátne a potrebné. (RAE NGL 2009, s. 1744)

4.2.1 Postpréteritný a antepáteritný význam

V súvislosti s kopréteritným významom je potrebné poukázať na skutočnosť, že paradigma *hablaba* nemusí vyjadrovať vzhľadom k préteritu výlučne súčasnosť. Ak si napríklad predstavíme vetu *Dijo que trabajaba hasta las 3* bez akéhokoľvek kontextu, máme k dispozícii až tri možné interpretácie. Hovoriaci môže totiž prostredníctvom slovesa *trabajaba* vyjadrovať súčasnosť, predčasnosť ale i následnosť vzhľadom k préteritu *dijo* v hlavnej vete. Veta je príkladom nepriamej reči, v ktorej hovoriaci reprodukuje výpoveď ďalšej osoby. Osoba, ktorú hovoriaci reprodukuje tak mohla predniesť nasledovné dve výpovede: *Trabajo hasta las 3* a *Trabajaba hasta las 3*. Tak ako v mnohých iných jazykoch, aj v španielčine sa prítomný čas používa pre vyjadrenie budúcnosti a preto sa prvá veta môže vzťahovať rovnako na prítomnosť, ako aj na budúcnosť.

4.2 Imperfektný význam

Na rozdiel od kopréteritného významu sa imperfektný význam spája skôr s kategóriou aspektu. Ako sme mohli vidieť, väčšina autorov paradigmatu *hablaba* označovala ako *pretérito imperfecto*. Už zo samotného názvu tohto času vyplýva, že je nositeľom imperfektívnosti.

Z časového hľadiska imperfektný význam charakterizuje dej predikátoru ako predchádzajúci výpovednej udalosti. (Zavadil – Čermák 2010, s. 282) Imperfektívne (kurzívne) pojmú deya

spočíva v tom, že dej je prezentovaný ako prebiehajúci. To, že prebiehal v minulosti, implikuje, že musel niekedy začať a zrejme aj skončiť, nie je to však v centre pozornosti. (Zavadil – Čermák 2010, s. 283)

RAE (2009, s. 1688) rozlišuje 3 podoby imperfektívneho aspektu:

1. Progresívna (Progresiva)
2. Iteratívna alebo cyklická (Iterativa o cíclica)
3. Priebehová (Continua)

Na základe týchto všeobecne platných typov imperfektívneho aspektu ďalej RAE (2009) rozlišuje nasledovné typy interpretácií imperfekta: *interpretación cíclica, iterativa o habitual, imperfecto de aspecto continuo, imperfecto progresivo*.

Cyklická alebo iteratívna interpretácia je charakteristická pre télické situácie. Z hľadiska aspektu vlastne neexistuje rozdiel medzi vetami *Cada mañana sale a dar un paseo* a *Cada mañana salía a dar un paseo*. Rozdiel spočíva v čase, pretože zatiaľ čo prvá veta je situovaná v prítomnosti, druhá sa odohráva v minulosti. Prostredníctvom imperfekta sa tak odkazuje na cyklus situácií opakovaných počas určitého intervalu. (RAE NGLÉ 2009, s. 1756) Použitie tohto typu imperfekta sa preto veľmi často spája s adverbiami označujúcimi frekvenciu, ako napríklad *a menudo, habitualmente, ocasionalmente, siempre* a podobne. (RAE NGLÉ 2009, s. 1756) Ďalšie výrazy, ktoré napomáhajú iteratívnej interpretácii sú kvantifikátory *todos/todas*, príslovky *siempre/nunca* či nasledovné typy väzieb: *en/por las mañanas, en/por las tardes, en/por las noches*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1757)

Priebehová interpretácia imperfekta je charakteristická pre atélické predikáty. Vo vete *Don Julián tenía un bigote castaño* sa prostredníctvom tejto interpretácie neuvádza časový rozsah, ktorý označenej vlastnosti zodpovedá. (RAE NGLÉ 2009, s. 1758)

Príkladom progresívnej interpretácie imperfekta je veta *Cuando sonó el teléfono, Eugenio se levantaba de la cama*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1756) *Se levantaba* v tomto prípade znamená *se estaba levantando*. Tento typ imperfekta je charakteristický tým, že sa sústreďuje na jediný bod predikátu, ktorý prebieha. Odlišuje sa tak od priebehového typu imperfekta tým, že sa sústreďuje na určitý bod a nie časový interval. Od cyklického imperfekta ho odlišuje to, že udalosť sa neopakuje. (RAE NGLÉ 2009, s. 1762)

Okrem týchto interpretácií však rozlišuje ešte ďalšiu, ktorú pomenúva *imperfecto de conato*. Tento typ imperfekta vyjadruje blížiacu sa télickú udalosť v minulosti, o ktorej výsledku sa však

neinformuje. Príkladom takéhoto prípadu je veta *Ya salía de casa en ese preciso momento*. Tento typ imperfekta sa veľmi často tvorí prostredníctvom perifrázy *ir a + infinitív*, ako napríklad *Branshaw iba a contestar cuando la señorita Bunnage se le anticipó*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1760) Ako uvidíme neskôr, niektorí autori zvyknú aj tomuto použitiu pripisovať modálny význam.

Keďže sa paradigma *hablaba* spája najčastejšie práve s imperfektným významom, všetky doteraz zmienené charakteristiky sú dobre známe a vyskytujú sa bežne v učebniciach španielčiny ako cudzieho jazyka. Rovnako ako u kopréteritného významu, ani v tomto prípade nemôžeme jednoznačne tvrdiť, že by paradigma *hablaba* označovala výlučne neohraničené deje. Existujú dokonca prípady, v ktorých je namiesto imperfekta možné použiť *pretérito indefinido*, čiže minulý čas s perfektívnym aspektom. Ďalej preto upriamime našu pozornosť aj na tento menej typický jav.

4.2.1 Imperfecto narrativo

Tento typ imperfekta sa zvykne vyskytovať v písanom jazyku, najčastejšie literárnom či žurnalistickom. (RAE NGLÉ 2009, s. 1760) Keďže je zameniteľný za *pretérito perfecto simple*, väčšinou sa považuje za perfektívny čas. Príklad takéhoto použitia môžeme pozorovať vo vete *A las tres de la mañana, la policía entraba de improviso en su departamento*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1761) V prípade použitia imperfekta však dochádza k štylistickému efektu, ktorý by pri použití minulého jednoduchého času nenastal. (RAE NGLÉ 2009, s. 1761)

Ďalší prípad, ktorý je spojený s použitím tohto typu imperfekta je takzvané biografické préteritum, ktoré sa často používa pri opise života slávnej osobnosti. (García Fernández 2004, s. 75) Zavadil – Čermák (2010) taktiež zmieňujú použitie paradigmy *hablaba* v životopisných výkladoch. *Estudiaba en Salamanca, terminaba sus estudios en Madrid y luego pasaba a Barcelona, donde fundaba un círculo de literatos jóvenes*. (s. 284) Zavadil – Čermák tento jav vysvetľujú ako aspektovú aktualizáciu, v ktorej sa dej pojatý perfektívne prezentuje, akoby bol imperfektívny, čím sa formálne zdôrazní jeho priebeh. (Zavadil – Čermák 2010, s. 284)

García Fernández použitie imperfekta v aspektovo perfektívnych situáciách vysvetľuje ako dôsledok významovej neutralizácie. (2004, s. 75) Nájdu sa však aj autori, ktorí sa nestotožňujú s týmto postojom. Azpiazu popiera, že ide o neutralizáciu, pretože z funkčného hľadiska sa v daných situáciách nejedná o synonymiu medzi použitím imperfekta a minulého času

jednoduchého. V skutočnosti je *imperfecto narrativo* použité práve pre dosiahnutie určitého efektu a tým pádom i odlišnej informácie. (Azpiazu 2015, s. 32) Ďalej tiež objasňuje dôvody, pre ktoré je imperfektum v daných prípadoch použité. „El factor clave aquí nos parece el vector de simultaneidad primaria, que es propio del imperfecto, pero no del pretérito perfecto simple ni del pretérito perfecto compuesto.“ (Azpiazu 2015, s. 33) Použitím imperfekta sa tak dosiahne efekt aktualizácie préteritnej udalosti. Azpiazu tiež dodáva, že v analyzovanom žánre (audiovizuálna žurnalistika) je takýto jav celkom logický, keďže cieľom je dosiahnuť falošný dojem priameho prenosu. (2015, s. 33)

Morgado Nadal používa pre vyjadrenie tohto javu pojem kamerový efekt. Ako príklad používa vetu *Diez minutos más tarde marcaba el tercer gol*, v ktorej sa dej vyjadrený imperfektom premieta priamo pred očami príjemcu. Naopak, keby bol tento dej vyjadrený tvarom *marcó*, nebolo by možné tento efekt dosiahnuť. (Morgado Nadal 2014, s. 46)

Môžeme teda konštatovať, že paradigmu *hablaba* je možné použiť aj v situáciách, ktoré sú z hľadiska aspektu perfektívne a preto je v nich možné namiesto tvaru *hablaba* použiť tvar *hablé*. Avšak na základe príkladov sme mohli pozorovať, že použitím imperfekta daný dej nadobudne odlišný význam. Dôjde k aspektovej aktualizácii, ktorú je možné považovať v žurnalistických textoch za logickú a dokonca i potrebnú, pretože sa vďaka nej opisované informácie prezentujú s väčším dôrazom na priebeh daného deja.

5 Modálne významy paradigmy *hablaba*

V predchádzajúcej kapitole sme popísali najtypickejšie funkcie paradigmy *hablaba* a taktiež i jeden asymetrický význam. V tejto kapitole sa zameriame na významy, ktoré sú označované ako modálne. Vychádzať budeme z klasifikácie modálnych významov podľa RAE, ktorých základný prehľad sme zmienili v tretej kapitole. Naším cieľom je pokúsiť sa tieto významy hlbšie analyzovať prostredníctvom štúdií, ktoré sa touto problematikou zaoberali.

5.1 Imperfecto onírico/de figuración

Tento typ imperfekta sa používa vo vetách, v ktorých sa popisujú udalosti zo snov či predstáv. Na prvý pohľad by sa tak mohlo zdať, že sa jedná o bežné použitie minulého času, pretože opisujeme nejaký sen, ktorý sa nám sníval v minulosti. V skutočnosti však sny predstavujú deje, ku ktorým v realite nedošlo a práve táto ireálnosť má za následok modálnu interpretáciu. Podľa Reyes (1990) v týchto situáciách imperfektum vyjadruje význam neskutočnej minulosti. Napriek tomu, že sú sny vlastne reálnymi skúsenosťami, nie sú pravdivé, pretože k nim došlo vo svete, ktorý nie je považovaný za reálny. (s. 64) Sny sú z toho dôvodu reálne i nereálne zároveň a práve preto je pre ich vyjadrenie najvhodnejšie imperfektum, ktoré sa nachádza na hranici medzi reálnou a neskutočnou minulosťou. (Reyes 1990, s. 64)

Ďalší dôvod pre použitie imperfekta je ten, že sny sú väčšinou rozprávané v prvej osobe. Použitie préterita by v takej situácii spôsobilo interpretáciu reálnej udalosti či anekdoty. (Reyes 1990, s. 64) Pre porovnanie Reyes (1990, s. 65) uvádza nasledovné dva príklady:

- a) *Yo iba a casa de mis abuelos, que estaba medio destruida. No estaba mi madre (...) Y entonces aparecía una especie de monstruo, con cola y ojos que echaban fuego, y yo pensaba que tenía que matarlo para entrar...*
- b) *(Yo) fui a casa de mis abuelos, que estaba medio destruida. No estaba mi madre (...) Y entonces apareció una especie de monstruo, con cola y ojos que echaban fuego, y (yo) pensé que tenía que matarlo para entrar...*

RAE pri vysvetlení tohto typu imperfekta opäť pracuje s pojmom *marco*. V prípade opisu snov sa imperfektum viaže na určitý rámec či scenár, ktorým je vlastne skutočnosť, že sa jedná o sen. (RAE NGL 2009, s. 1748) Takouto interpretáciou by sa v podstate zachoval u paradigmy *hablaba* aj jej kopréteritný význam, pri ktorom odkazuje k situácii, ktorá predchádza momentu

výpovede. V tomto prípade je totiž takou situáciou rámec sna, ku ktorému došlo ešte pred momentom výpovede.

Vysvetlenie snového imperfekta tak dáva celkom zmysel aj z temporálneho hľadiska. Paradigma *hablaba* vo svojom kopréteritnom význame patrí do neaktuálnej temporálnej roviny, čím sa vlastne akoby vzdáľuje od momentu výpovede, ktorý predstavuje základný referenčný rámec a dochádza tak k určitému oddialeniu opisovaného deja od skutočnej reality.

K tomuto modálnemu významu imperfekta patria taktiež i vymyslené udalosti, ktoré sú preto súčasťou fikcie a RAE pre tento význam používa pojem *imperfecto de figuración*. Ako príklad uvádza vetu *Esto era un sencillo molinero, que tenía un molino y vivía en una casita que cerca de él tenía*. (RAE NGL 2009, s. 1749) Na príklade tejto vety zároveň vidíme, aký dôležitý je celkový kontext, bez ktorého sa môže stať, že budú vymyslené či vysnívané udalosti interpretované tak, akoby sa niekedy v minulosti skutočne stali. Veta, ktorá predstavuje udalosti ako vymyslené, sa môže interpretovať prostredníctvom priebehového aspektu (*aspecto continuo*), čím však ale nadobudne reálny význam a zanikne tak význam modálny.

5.2 Imperfecto lúdico

RAE tento typ imperfekta charakterizuje ako typický pre situácie, ktoré si deti predstavujú vo svojich hrách. Príkladom je nasledovná veta: „*Tú hazte cuenta que vamos los dos en una barca. Oye, -¡qué, divertido! Tú eras el que iba remando; la mar estaba muy revuelta, muy revuelta.*“ (RAE NGL 2009, s. 1749) Z daného kontextu tak jasne vyplýva, že sa jedná o popis vymyslenej udalosti, ktorú si má niekto iba predstavovať. Zároveň RAE opäť poukazuje na hypotetický či ireálny scenár, ktorým je v tomto prípade *hazte cuenta*. (RAE NGL 2009, s. 1749) Na základe tohto vysvetlenia tak znovu môžeme imperfektu prisúdiť kopréteritnú charakteristiku, pretože sa vzťahuje k referenčnému bodu, ktorým je scenár reprezentujúci určitú vymyslenú predstavu.

Gutiérrez Araus pre tento typ imperfekta používa názov *imperfecto de fantasía*. (1995, s. 181) „La potencialidad desrealizadora del imperfecto lo convierte en una forma idónea para marcar el mundo de fantasía y de los sueños.“ (Gutiérrez Araus 1995, s. 181) Toto použitie patrí do kontextu prítomnosti, pretože sa vzťahuje na deje, ktoré prebiehajú v momente výpovede. (Gutiérrez Araus 1995, s. 179)

Reyes taktiež zmieňuje použitie tohto typu imperfekta v detských hrách a ako príklad používa nasledovnú vetu: *Yo era el ladrón y tú el policía, y tú me perseguías*. (1990, s. 63) Okrem toho

však uvádza takéto použitie aj medzi dospelými, ktorí komunikujú s malými deťmi. „Los adultos, cuando hablan con niños o cuando hablan como niños en la intimidad, también le dan un significado desrealizador.“ (Reyes 1990, s. 63) Ako príklad predstavuje situáciu, v ktorej matka počas kŕmenia dieťaťa použije túto vetu: *Qué rico era, ¿no es cierto que sí?*

Reyes tvrdí, že tieto použitia je ťažké klasifikovať, pretože nie sú úplne modálne, ale zachovávajú si temporálny význam. Vzťahujú sa k inej sfére reality, k imaginárnej minulosti, v ktorej sa odohráva hra a jedlo je chutné. Napriek tomu, že hra je vymyslená a kvalita potravy nie, v oboch prípadoch vzniká fiktívny priestor. V prípade hry je to neexistujúca realita, v prípade situácie s potravou sa stáva imaginárnou bezprostredná skutočnosť premiestňujúca sa v čase, aby sa tak pripodobnila výmyslu. (Reyes 1990. s. 63)

Zavadil – Čermák označujú toto použitie ako potenciál eventuálny a ako príklad uvádzajú vetu *Yo era el bueno y tú disparabas*, ktorej český preklad je nasledovný: *Já jsem jako ten hodnej a ty po mně jako střílíš*. (2010, s. 305) Na preklade teda vidíme, že daný dej sa odohráva v prítomnosti. Čeština však na rozdiel od španielčiny nemá žiadny výrazový prostriedok, ktorý by bol v takomto prípade ekvivalentom imperfekta. K vyjadreniu imaginárnosti danej situácie tak dochádza predovšetkým použitím slova *jako*.

Čo sa týka asymetrie medzi formou a významom, dochádza tu k transpozícii, konkrétne k modálnej aktualizácii. (Zavadil – Čermák 2010, s. 305) Modotemporálnu aktualizáciu sme stručne popísali v tretej kapitole. Ak danú charakteristiku aplikujeme na konkrétny prípad, môžeme pozorovať, že forma *hablaba*, ktorej odpovedá modotemporálny význam indikatív imperfekta, sa transponuje do obsahovej sféry prislúchajúcej primárne inému modotemporálnemu znaku. Ako sme už zmienili, transponuje sa do obsahovej sféry potenciálu eventuálneho. Primárnym znakom potenciálu je však paradigma *hablaría*.

Z hľadiska modálnych významov je preto potenciál vyjadrením modálneho významu potenciálneho. Tento modálny význam charakterizuje obsah výpovede ako imaginárny, čo znamená, že existuje len vo vedomí v podobe predstavy. (Zavadil – Čermák 2010, s. 249)

5.3 Imperfecto de cortesía

Tento typ imperfekta sa taktiež používa v situáciách, ktoré sa interpretujú v prítomnosti. Ako už jeho názov prezrádza, využíva sa skôr pri zdvorilej konverzácii, v ktorej hovoriaci vyjadruje určitý odstup. Príkladom je veta *Yo...venía a pedirle un favor*. Pri vyjadrení priani je paradigma *hablaba* zameniteľná s paradigmou *hablaría*. (RAE NGLLE 2009, s. 1750)

Pri použití výrazu *Yo deseaba...* vo význame zdvorilostného imperfekta by sa dalo predpokladať, že je možné vyrozumieť *...cuando vine/he venido*, hoci to vo vete nie je priamo vyjadrené. RAE sa však v tomto prípade k takejto interpretácii neprikláňa. Namiesto toho chápe *venía* ako *vengo*, *deseaba* ako *deseo*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1750)

Z modotemporálneho hľadiska v týchto prípadoch Zavadil – Čermák označujú paradigmu *hablaba* ako indikatív prítomnosti. Rovnako ako v predchádzajúcom prípade, aj tu dochádza k transpozícii, ktorej dôsledkom je tentokrát pragmatické oslabenie naliehavosti oznámenia. Môžeme to pozorovať vo vete *¿Necesitabas algo?* (Zavadil – Čermák 2010, s. 304) Daná otázka sa tak nevzťahuje k minulosti, avšak použitie paradigmy *hablaba* umožňuje oslabiť naliehavosť oznámenia a tým pádom hovoriacemu vyjadriť určitý odstup.

Toto použitie sa dá preto rozšíriť aj na situácie, v ktorých sa vyjadruje ospravedlnenie, (*Me quería excusar por...*) alebo nejaký návrh. (*¿No podíamos ir a alguna pensión un poco más cara, que no hubiera pulgas?*) Prostredníctvom imperfekta sa tak v týchto situáciách skutočne udalosti prezentujú tak, akoby neboli skutočnými, ale fiktívnymi či préteritnými. Vzd'ávajú sa preto zámerne od reality za účelom zoslabenia toho, čo sa v nich oznamuje o požaduje. Túto skutočnosť je možné vysvetliť aj tým, že v španielčine sa prítomný čas spája s hrubosťou či nezdvorilosťou. (RAE NGLÉ 2009, s. 1750)

Medzi použitím imperfekta a kondicionálu v zdvorilostných situáciách existuje taký úzky vzťah, že v daných situáciách fungujú takmer ako synonymá. *Yo quería/querría pedirle a usted un favor*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1750)

Gutiérrez Araus v súvislosti s týmto použitím imperfekta nepoužíva len pojem *cortesía*, ale aj *modestia*. Z pohľadu výuky španielčiny ako cudzieho jazyka považuje tento typ imperfekta ako najznámejší medzi študentami. Poukazuje tiež na to, že tento modálny význam je zaujímavý z pragmatického hľadiska, pretože umožňuje vyjadriť hovoriacemu subjektivitu a zaujať postoj voči tomu, čo hovorí. Ako príklad významu, v ktorom môžeme vidieť odtieň skromnosti, uvádza nasledovnú vetu: *A mi juicio, estos errores debían ser perdonados*. (1995, s. 181)

Opäť tak vidíme, že hovoriaci použitím tvaru *debían* vyjadruje zoslabenie toho, čo vyjadruje. V danej situácii by však namiesto tvaru *debían* mohol byť použitý aj tvar *deberían* a interpretácia by bola rovnaká. Tým sa potvrdzuje, že tvary imperfekta a kondicionálu fungujú v zdvorilostných situáciách v podstate ako synonymá.

Na základe príkladov, ktoré sme si uviedli, je teda možné popísať a pochopiť význam paradigmy *hablaba*. O niečo zložitejšie sa však javí objasniť toto použitie a vysvetliť, čo hovoriaceho motivuje k uprednostneniu paradigmy *hablaba* pred paradigmou *hablaría*.

Celkom logické sa preto javí časové hľadisko, na základe ktorého je možné použitie paradigmy *hablaba* chápať ako oddialenie sa od paradigmy *hablo* vyjadrujúcej prítomnosť. Toto časové oddialenie má za následok odstup hovoriaceho od výpovede, ktorú vyjadruje, čím teda dosiahne určité zmiernenie obsahu tejto výpovede.

Za najvýstižnejšie preto môžeme považovať vysvetlenie, podľa ktorého ide o metaforické oddialenie v čase. (Reyes 1990, s. 69)

5.4 Imperfecto citativo

Aj tento typ imperfekta je možné podľa RAE interpretovať prostredníctvom kopréterita. Príkladom jeho použitia je veta *¿Tú jugabas al fútbol, no es cierto?* K dispozícii tak máme dve možné interpretácie. Pýtajúci sa môže otázkou dožadovať informácie, či určitá osoba niekedy v minulosti hrávala futbal, ale takisto si môže chcieť overiť určitú informáciu, ktorá sa vzťahuje k prítomnosti. Druhá možnosť interpretácie by tak podľa RAE znamenala: *¿Es cierta la información (conocida) según la cual tú juegas al fútbol?* Namiesto známej informácie to môže byť tiež i počutá, prečítaná, získaná a ďalšie, ktoré tak nasvedčujú, že ide o informáciu vydanú treťou osobou. Použitím paradigmy *hablaba* sa tak hovoriaci vyhne priamej zodpovednosti za svoje slová. Vyhne sa tak tiež i hrubosti, ktorá by sa mohla spájať s použitím prítomného času: *¿Tú juegas al fútbol, no es cierto?* (RAE NGL 2009, s. 1750-1751)

Na základe tejto charakteristiky môžeme pozorovať, že *imperfecto citativo* je veľmi podobné predchádzajúcemu imperfektu, ktoré sa využíva v zdvorilostných situáciách. Reyes vetu *Perdón, ¿cuál era su nombre?* dokonca považuje za *imperfecto de cortesía*. (Reyes 1990, s. 68) Podobnú vetu však RAE chápe ako *imperfecto citativo*. (*¿Cómo se llamaba tu amigo?*) Na tomto príklade vysvetľuje, že z otázky nemusí nutne vyplývať, že si zmienený kamarát zmenil meno. Namiesto tvaru *llamaba* by bolo možné použiť tvar *hablo*, avšak paradigma *hablaba* vyvolá pripomenutie situácie, v ktorej bola daná informácia oznámená. (RAE NGL 2009, s. 1751) Reyes pri otázke zisťovacej meno uvádza nasledovnú interpretáciu: *Usted me dijo antes su nombre, o yo debería saber su nombre, pero soy tan torpe que no lo recuerdo*. (Reyes 1990, s. 69)

Opäť teda vidíme, že použitie paradigmy *hablaba* sa dá objasniť rovnako z modálneho ako aj časového hľadiska. Hovoriaci na jednej strane vyjadruje svoj subjektívny postoj k výpovedi, vnímame určitý odstup, či snahu zbaviť sa zodpovednosti za to, čo povie. Na druhej strane ale využíva aj časové hľadisko, pretože sa implicitne odvoláva na situácie, v ktorých boli zmienené informácie, ktoré sú predmetom konverzácie.

Gutiérrez Araus aj v tomto prípade využíva odlišný názov, ktorým je *imperfecto de discurso anterior supuesto*. Toto použitie vysvetľuje prostredníctvom vety *La Feria del Mueble Antigo se clausuraba hoy, ¿no?*, ktorú interpretuje nasledovne: *Alguien me dijo que la Feria del Mueble antiguo se clausura hoy, pero no estoy seguro*. (Gutiérrez Araus 1995, s. 179) Aj táto interpretácia teda potvrdzuje, že *imperfecto citativo* sa používa v situáciách, v ktorých sa hovoriaci vyhýba zodpovednosti tým, že sa odvoláva na informáciu prevzatú z druhej ruky.

Odvolávanie sa na určité minulé informácie umožňuje zároveň možnosť použitia nepriamej reči. (Gutiérrez Araus 1995, s. 180) Na túto skutočnosť poukazuje aj RAE (2009, s. 1751) a ako sme mohli vidieť, nepriamu reč je skutočne možné z daných príkladov prostredníctvom ich interpretácií vyvodiť.

Podstatou tohto typu imperfekta je tak minulý kontext, na ktorý sa hovoriaci prostredníctvom paradigmy *hablaba* odvoláva. Vo väčšine prípadov by sme tak mohli paradigmu *hablaba* nahradiť paradigmou *hablo* a obsahový význam by ostal v podstate nezmenený. V bežnej konverzácii však nie je dôležitý len obsah výpovede, ale rovnako i postoj, ktorý k danej výpovedi hovoriaci zaujíma. Ako už bolo povedané, v tomto prípade je cieľom hovoriaceho zmierniť zodpovednosť za prenesenú výpoveď.

5.5 Imperfecto prospectivo

Tento typ imperfekta sa používa v oznámených, naplánovaných či predpokladaných udalostiach. *Imperfecto citativo* a *imperfecto prospectivo* spolu súvisia až do takej miery, že niektorí autori nerobia medzi nimi rozdiel. Vo vete *En principio, mi avión salía mañana a las 23.50* sa hovoriaci nepochybne odvoláva na budúcnosť, no zároveň tiež aj na deje, ktoré boli oznámené či naplánované v minulosti. (RAE NGL 2009, s. 1751)

Gutiérrez Araus (1995) klasifikuje tento typ imperfekta do rovnakej kategórie ako *imperfecto citativo*, čím sa potvrdzuje to, čo uvádza RAE. Názov *imperfecto de discurso anterior supuesto* skutočne odpovedá obidvom typom imperfekta. Rovnako *citativo*, ako aj *prospectivo* sa vzťahujú k informáciám, ktoré boli zmienené ešte v minulosti. Predsa len však

existuje medzi týmito dvoma použitiami určitý rozdiel. Zatiaľ čo *imperfecto citativo* je možné vo väčšine prípadov nahradiť prítomným časom a paradigma *hablaba* sa používa za účelom zmiernenia výpovede, *imperfecto prospectivo* môže vyjadrovať deje, ktoré sa vzťahujú do budúcnosti.

Tu treba zároveň upozorniť na to, že tieto do budúcnosti sa vzťahujúce deje môžu z časového hľadiska predchádzať momentu výpovede. Sledovať to môžeme vo vete *Mi hermano llegaba ayer, pero algunos problemas de salud lo han obligado a posponer el viaje.* (RAE NGLÉ 2009, s. 1752)

Čo sa týka naplnenia týchto naplánovaných udalostí, použitím imperfekta sa neinformuje o ich možnom zakončení, čo je možné považovať za dôsledok jeho imperfektnej povahy. Z vety *Aquel día se representaba Hamlet en el Teatro Nacional* sa tak nie je možné dozvedieť, či sa predstavenie skutočne odohralo. Pomerne časté je však použitie tohto typu imperfekta pri popise nenaplnených udalostí. Keďže však samotná forma *hablaba* o ukončení deja neinformuje, je potrebné vyjadriť to prostredníctvom iného syntaktického prostriedku. Väčšinou je preto použité odporovacie súvetie: *El segundo encuentro del acuerdo estaba programado para el lunes y martes, pero la intensidad de la agenda hizo que las reuniones se prolongaran por un día más.* (RAE NGLÉ 2009, s. 1752)

RAE poukazuje na to, že v rovnakých kontextoch nie je možné použiť paradigmu *hablé*. (*Mi avión *salió mañana a las 23.50*) (RAE NGLÉ 2009, s. 1751) Použitie paradigmy *hablaba* je preto pomerne logické nielen na základe jej temporálneho, ale aj aspektuálneho charakteru. Z temporálneho hľadiska je možné objasniť odkazovanie k minulým dejom, v ktorých boli opisované udalosti naplánované. Neohraničenosť paradigmy *hablaba* zase umožňuje, aby sa vyskytovala aj v situáciách, ktoré sa vzťahujú k budúcnosti.

5.6 Paradigma *hablaba* v podmienkových vetách

Prostredníctvom príkladu *...derecho me iba al río si no os viera* RAE predstavuje použitie paradigmy *hablaba* v podmienkových súvetiach. (RAE NGLÉ 2009, s. 1753) Z príkladu tak vyplýva, že v závetí podmienkového súvetia je paradigma *hablaría* zameniteľná za paradigmu *hablaba*. Opäť teda ide o asymetriu medzi formou a významom, ktorá je príkladom transpozície. Zavadil – Čermák (2010, s. 305) poskytujú niekoľko príkladov tohto významu, jedným z nich je veta *Pensándolo bien, yo que tú no me iba*. Táto veta tak zároveň dokazuje tvrdenie RAE,

podľa ktorého sa paradigma *hablaba* môže vyskytnúť v rôznych konštrukciách s podmienkovým významom. (RAE NGLÉ 2009, s. 1753)

RAE zmieňuje vety s gerundiom, ktoré je možné interpretovať ako podmienku, výrazy *Yo que (tú/vos/usted)*; *Yo en (tu/su) lugar* a ďalej i nasledovné vzory: *Por mucho que tuviera, no daba/daría*; *Con tal de que tuviera, daba/daría*; *De tener, daba/daría*. (RAE NGLÉ 2009, s. 1753)

Zameniteľnosť foriem *cantaba* a *cantaría* je zvlášť častá s nasledovnými výrazmi: *con gusto, gustoso, de buena gana, de buen grado, de mil amores* a podobne. Ide o výrazy, prostredníctvom ktorých je možné prejavovať ochotu splniť pranie či využiť príležitosť. Príkladom takého využitia je veta *¡De buena gana te quitaba la nariz de un bocado!* (RAE NGLÉ 2009, s. 1753)

Gutiérrez Araus (1995) zaraďuje toto použitie imperfekta do kontextu budúcnosti, kde rozlišuje tieto dva druhy:

1. imperfecto para expresar un deseo
2. imperfecto con valor de futuro hipotético

Pri vyjadrení prania sa odkazuje na čas, ktorý nasleduje až po momente výpovede. Toto použitie sa zvykne vyjadrovať v zvolaciach vetách: *¡De buena gana me iba mañana al Caribe!* (Gutiérrez Araus 1995, s. 181) Toto tvrdenie je tak totožné s tým, čo uvádza aj RAE. Čo sa týka rozdelenia, ktoré uvádza Gutiérrez Araus, RAE taktiež zmieňuje skutočnosť, že sa v tomto prípade zvyknú objavovať dva názvy imperfekta: *desiderativo* a *condicional*, pričom druhý názov je bežnejší. (RAE NGLÉ 2009, s. 1753)

Čo sa týka imperfekta s významom hypotetickej budúcnosti, Gutiérrez Araus takisto vymenúva všetky možné výrazy a spojky, ktoré môžu vyjadriť podmienku a je v nich možné použiť tvar *hablaba*. Taktiež pri tom zmieňuje skutočnosť, že v daných situáciách tvar *hablaba* nahradzuje tvar *hablaría*. (Gutiérrez Araus 1995, s. 182)

Rovnako RAE ako aj Gutiérrez Araus tak poskytujú rôzne príklady výskytu paradigmy *hablaba* v podmienkových vetách, neobjasňujú však významový rozdiel, ktorý v daných prípadoch existuje medzi formami *hablaría* a *hablaba*. Reyes vysvetľuje použitie imperfekta v týchto situáciách ako dôsledok toho, že je vhodný na vyjadrenie zamýšľaných či nenaplnených dejov, ktoré tak patria do sveta snov a fantázií. Táto jeho schopnosť sa spája s imperfektným aspektom. (Reyes 1990, s. 66) Tým je v podstate objasnená možnosť použitia tvaru *hablaba* pre vyjadrenie

podmienky, stále to však nevysvetľuje, či predstavuje daný tvar oproti forme *hablaría* nejaký významový rozdiel.

García Santos berie do úvahy aj významový odtieň, ktorým sa forma *hablaba* od formy *hablaría* odlišuje. Rozdiel medzi obidvoma tvarmi vysvetľuje prostredníctvom príkladov vo vetách. Použitie kondicionálu vo vete *Si tuviera dinero cambiaría de coche* má za následok neutrálnu interpretáciu vety a vyslovil by ju len ten hovoriaci, ktorý v automobiloch vidí iba obyčajný pracovný nástroj. Automobilový nadšenec by však pri pohľade na nové Maserati nemohol vysloviť *Si tuviera dinero me lo compraría*. Taký prípad vystihuje adekvátnejšie nasledovná reakcia: *¡Jo, qué maravilla! Si tuviera dinero me lo compraba ahora mismo*. (García Santos 1993, s. 128) Na základe tohto vysvetlenia je teda zrejmé, že určitý jemný rozdiel medzi použitím kondicionálu a imperfekta v podmienkových vetách predsa len existuje. Z príkladov vo vetách vyplýva, že použitím paradigmy *hablaba* hovoriaci vyjadruje väčšiu pravdepodobnosť realizácie daného deja. Neutrálny kondicionál je nahradený modalizovaným imperfektom, čo opäť umožňuje vnímať subjektívny postoj hovoriaceho k prednesenej výpovedi.

V súvislosti s podmienkovými vetami je potrebné spomenúť použitie paradigmy *hablaba* aj vo vzoroch typu *Si tenía, daba* v kontrafaktickom zmysle. Vo vete *Si se enteraban los demás, yo estaba perdido* môžeme preto vnímať rovnako kontrafaktickú ako aj iteratívnu interpretáciu. (RAE NGL 2009, s. 1753) Zavadil – Čermák označujú v takomto prípade funkciu paradigmy *hablaba* ako subjunktív faktibilný. Ako príklad používajú vetu *Y yo sentía que si no me decidía, no me iban a quedar ni fuerzas para moverme*. Jej český preklad je nasledovný: *A já jsem cítil, že jestli se k tomu neodhodlám hned, nebudou mi už síly ani na sebemenší pohyb*. Tentokrát asymetria medzi formou a významom spočíva v intersémii a dochádza k modálnej i časovej významovej neutralizácii. (Zavadil – Čermák 2010, s. 304)

Môžeme tak pozorovať, že použitie paradigmy *hablaba* v podmienkových vetách sa z modálneho hľadiska spája s dvomi možnosťami interpretácie. V predvetí podmienkových viet má význam faktibilného subjunktívu, v závetí vyjadruje potenciál eventuálny. Zavadil – Čermák v súvislosti s modálnymi významami rozlišujú medzi rôznymi stupňami možnosti realizácie príslušného non – reálneho deja. Význam faktibilný charakterizuje non-reálny dej ako dej s otvorenou možnosťou realizácie, zatiaľ čo význam eventuálny neudáva možnosť realizácie tohto deja. (2010, s. 255)

5.7 Ďalšie modálne významy

Okrem modálnych významov uvedených v RAE existujú ešte ďalšie použitia, v ktorých je takisto možné význam paradigmy *hablaba* považovať za modálny. Tieto použitia zmieňuje Gutiérrez Araus (1995) a popisuje ich prostredníctvom nasledovných viet:

- *¡Qué alegría! ¡Pero si eras tú!*

Pre pochopenie tejto vety je potrebné predstaviť si situáciu, v ktorej niekto zvoní na dvere a hovoriaci ju vysloví po tom, čo otvorí dvere a objaví pred nimi niekoho, koho vôbec nečakal. Použitím tvaru *eras* tak nepriamo odkazuje na minulé očakávania, ktoré sú v rozpore s prítomnosťou. (Gutiérrez Araus 1995, s. 180) Reyes takisto zmieňuje túto situáciu a poukazuje na to, že modálne a temporálne významy imperfekta nie sú rozporné. „Aunque la temporalidad se reduzca al mínimo, deja un rastro que, en interrelación con aspecto y modo, produce estos valores contextuales.“ (Reyes 1990, s. 69)

- *¡Pues estaba rico de verdad!*

Podľa Gutiérrez Araus má použitie imperfekta v tejto vete pragmatický význam, pretože hovoriaci prostredníctvom neho vyjadruje svoje prekvapenie. Hovoriaci vetu vyslovuje po tom, čo vyskúšal jedlo pripravené kamarátom, ktorého kulinárske schopnosti sú dosť chabé. Tak ako v pôvodnej vete, aj tu je opäť vyjadrený rozpor medzi očakávaním a skutočnosťou. (Gutiérrez Araus 1995, s. 180)

- *¿Qué te figurabas, niña? ¿Que yo me chupaba el dedo?*

V súvislosti s vyjadrením prekvapenia Gutiérrez Araus zároveň zmieňuje, že nie vždy ide o prekvapenie v pozitívnom slova zmysle. Hovoriaci tiež prostredníctvom imperfekta môže vyjadriť svoje sklamanie či rozčarovanie. Príkladom takej situácie je uvedená veta, ktorá je expresívnejšia než rovnaká veta v prítomnom čase: *¿Qué te figuras, niña? Que me chupo el dedo?* (Gutiérrez Araus 1995, s. 180)

Všetky tieto zmienené použitia patria do kontextu prítomnosti a do kategórie, ktorú Gutiérrez Araus (1995) označuje ako *imperfecto de discurso anterior presupuesto*. Tým sú podobné s tzv. *imperfecto citativo* a *imperfecto prospectivo*, ktoré sa takisto vzťahujú na deje zmienené alebo naplánované v minulosti. Temporálna zložka významu je tak u väčšiny použití paradigmy *hablaba* dosť zrejímavá.

Posledným modálnym významom je tzv. *imperfecto de conato*. Toto použitie sme už zmienili v súvislosti s imperfektným významom paradigmy *hablaba*, Reyes však poukazuje na jeho modálny význam. Odôvodňuje to tým, že tento typ imperfekta sa používa v situáciách vyjadrujúcich zamýšľaný dej, ktorý sa však neuskutočnil z dôvodu určitého prerušenia. Na jednej strane ide o vyjadrenie temporálnosti, pretože sa popisuje dej podniknutý v minulosti, na druhej strane však k deju napokon nedošlo a ostal nenaplneným, čím sa táto temporálnosť stáva sčasti neplatnou. (Reyes 1990, s. 64) Ako sme už mali možnosť vidieť aj pri iných použitíach imperfekta, nenaplnenie deja súvisí s ireálnosťou, ktorá je pre modálne použitia typická.

6 Modálne významy a ich vysvetlenie

V predchádzajúcej kapitole sme si predstavili typológiu modálnych významov a zároveň sme vysvetlili, v čom dané významy spočívajú zo sémantického hľadiska. Ako sme mohli vidieť, tieto významy je možné zadeliť do určitých skupín na základe toho, čo konkrétne vyjadrujú. V tejto kapitole sa budeme snažiť objasniť, prečo práve imperfektum má schopnosť vyjadrovať aj iné než prototypické významy. Ak by sme totiž vo všetkých vymenovaných situáciách použili napríklad *pretérito indefinido*, nadobudnutý význam by modálny rozhodne nebol.

Objasnením tejto problematiky sa zaoberali viacerí autori a vo väčšine prípadov vychádzali práve z dvoch hlavných teórií ohľadom imperfekta, a to z temporálnej a aspektuálnej. Pokúsime sa preto tieto dve teórie ešte raz priblížiť, tentokrát s prihliadnutím na modálne významy, ktoré sme zmienili v predchádzajúcej kapitole. Naviažeme tak zároveň i na druhú kapitolu tejto práce, v ktorej sme kategórie času a aspektu charakterizovali.

6.1 Temporálna hypotéza

Podľa tejto hypotézy sú modálne významy charakterizované z temporálneho hľadiska. Na základe tabuľky, ktorú sme uviedli v kapitole 3 môžeme konštatovať, že jedným zo zástancov tejto teórie je Bello (1847). Brucart (2003), ktorý taktiež zastáva temporálne hľadisko, zaraďuje medzi podporovateľov tejto teórie aj ďalšie mená: Bull (1968), Rojo (1974; 1990), Rojo – Veiga (1999), Giorgi – Pianesi (1997). Autori, ktorí sa hlásia k výlučne temporálnej teórii imperfekta zvyknú dokonca túto teóriu obhajovať ako všeobecne platnú práve z toho dôvodu, že na jej základe je možné vysvetliť aj modálne významy imperfekta. Brucart (2003, s. 18) napríklad poukazuje na to, že veta vôbec nemusí obsahovať nejaký záchytný bod, ku ktorému by imperfektum odkazovalo. Daná informácia tak môže vyplynúť buď z prejavu, prípadne je možné vyrozumiť ju pragmaticky. Toto tvrdenie je tak v podstate totožné s vysvetlením, ktoré ponúka RAE, keď predstavuje pojem rámca (*marco*), na základe ktorého vysvetľuje väčšinu modálnych významov. (RAE NGL 2009)

Brucart odôvodňuje temporálnu hypotézu aj prostredníctvom príkladov viet s komplementami duratívnosti. Poukazuje totiž na to, že hoci sa zvyčajne tieto komplementy spájajú skôr s iteratívnou interpretáciou imperfekta, je možné použiť ich aj v iných kontextoch. Ako príklad uvádza nasledovné vety:

- *Pensé que salía de la reunión durante cinco minutos y que luego se reincorporaría.*

- *Soñé que charlaba durante cinco minutos con el presidente.*
- *Si me tocara la lotería, me iba a París durante un mes.*
- *Pedro se iba durante diez días al extranjero, pero ha tenido que suspender el viaje.*

Ani jedna z týchto viet nemá iteratívny význam a to i napriek tomu, že je v každej z nich použitý komplement duratívnosti spoločne s imperfektom. Podľa Brucarta je pre všetky tieto príklady spoločné, že imperfektum sa interpretuje na základe určitej minulej situácie, ktorá nezávisí od komplementu duratívnosti. Ďalej tiež vysvetľuje, že veta **Aquel día jugaba durante dos horas en el patio* je gramaticky nesprávna z toho dôvodu, že komplement duratívnosti *durante dos horas* označuje interval lokalizátora *aquel día*, ktorý je referenčným rámcom situácie, v ktorej je interpretované imperfektum. Úplne rovnaká veta však môže byť zároveň i gramatická, pokiaľ sa jej udelí prospektívny význam. V takom prípade by totiž minulosť, vzhľadom ku ktorej je interpretované imperfektum, predstavovala minulý interval, v ktorom sa plánuje aktivita opísaná vo vete. (*Aquel día tenía pensado jugar durante dos horas en el patio.*) Brucart tak považuje za zaujímavé, že nekompatibilita imperfekta a temporálnych komplementov duratívnosti sa prejavuje len v prípadoch, v ktorých tieto komplementy odkazujú k časovému intervalu, ktorý však nie je ten, vzhľadom ku ktorému imperfektum vyjadruje zhodu. (Brucart 2003, s. 15) Vidíme tak, že dôležitosť referenčných rámcov, ku ktorým odkazuje imperfektum je v temporálnej hypotéze skutočne podstatná.

Gutiérrez Araus sa taktiež prikláňa k temporálnej teórii, pretože termín kopréteritum považuje pre označenie imperfekta za absolútne vhodný. (1995b, s. 41) Zároveň však ale zmieňuje u kopréterita i jeho časovú neohraničenosť. (Gutiérrez Araus 1995b, s. 41) Ako však podotýkajú Zamorano Aguilar – Martínez-Atienza (2015, s. 187), neohraničenosť imperfekta súvisí skôr s jeho aspektuálnou než temporálnou charakteristikou. Čo sa týka modálnych významov, Gutiérrez Araus o nich hovorí ako o sekundárnych významoch imperfekta. (1995a, 1995b) Pri vysvetlení týchto významov vychádza z toho, že imperfektum je vlastne prítomnosť minulosti a z toho dôvodu má podobné charakteristiky ako čas prítomný, u ktorého zmieňuje nasledovné temporálne referencie: *presente histórico, presente con valor de futuro, presente permanente, presente de mandato...* Podľa Gutiérrez Araus má preto imperfektum rovnakú kapacitu ako prézens a môže tak odkazovať rovnako k minulosti, ako aj k budúcnosti. (Gutiérrez Araus 1995b, s. 44)

Autori vychádzajúci z temporálnej hypotézy sa tak snažia všetkým modálnym významom pripísať určitý referenčný rámec, ku ktorému sa imperfektum vzťahuje. V predchádzajúcej

kapitole sme poukázali na temporálne hľadisko u niekoľkých modálnych významov. Môžeme preto konštatovať, že u niektorých typov imperfekta, ako je napríklad tzv. *imperfecto citativo* či *imperfecto prospectivo* je odkazovanie na určitú minulosť skutočne zrejmé. Existujú však i situácie, v ktorých vzťah k referenčnému rámcu nie je až taký jednoznačný. Čo sa týka imperfekta v podmienkových vetách, nejaví sa nám ako adekvátne vysvetliť toto použitie prostredníctvom vzťahu k určitej minulej udalosti.

6.2 Aspektuálna hypotéza

Aspektuálna hypotéza vychádza z imperfektívneho charakteru imperfekta. Autori, ktorí pripisujú paradigme *hablaba* predovšetkým imperfektívny význam, vysvetľujú preto aj modálne významy z aspektuálneho hľadiska. Alarcos Llorach (1992, s. 130) uvádza nasledovné príklady viet:

- *Mañana operaba Felipe un cáncer de cuerdas, pero no asistiré.*
- *Esta tarde tenemos clase de geografía, pero el profesor está de viaje.*
- *Esta mañana tenemos clase, pero hubo huelga.*

Všetky tieto vety majú spoločné to, že k opisovaným dejom v skutočnosti nedošlo. Z tohto dôvodu by bolo preto nemožné v daných kontextoch použiť tvar *canté*, ktorý označuje efektívnosť deja. (Alarcos Llorach 1992, s. 130) Na základe tohto tvrdenia tak vidíme, že opozícia medzi paradigmami *hablé* a *hablaba* je popísaná z aspektuálneho a nie temporálneho hľadiska.

Ďalším autorom, ktorý sa prikláňa k vysvetleniu modálnych významov imperfekta na základe jeho aspektuálnej povahy je García Fernández. „Nos parece que, desde la hipótesis temporal, sería más difícil establecer una relación entre simultaneidad y modalización.“ (García Fernández 2004, s. 94)

Martínez-Atienza, ktorá vo svojej kontrastívnej štúdií zmieňuje modálne významy imperfekta v španielčine a taliančine sa taktiež stotožňuje s názorom talianskych autorov, ktorí tieto významy v taliančine vysvetľujú prostredníctvom aspektuálneho významu imperfekta. (2013, s. 74)

Reyes poukazuje na to, že práve imperfektívny aspekt umožňuje temporálne presuny imperfekta. Zároveň však pripomína, že v týchto presunoch aj naďalej zohráva svoju rolu časový význam imperfekta, ktorý spočíva v minulých udalostiach. (1990, s. 50)

Ak sa teda ešte raz pozrieme na modálne významy uvedené v predchádzajúcej kapitole, skutočne môžeme súhlasiť s tým, že situácie, ktoré popisujú, sú neuzavreté a časovo neohraničené. V prípade podmienkovej vety *Yo que tú, lo hacía* tak môžeme vnímať skôr aspektuálnu charakteristiku tvaru *hacía*, než vzťah tohto slovesa k určitej minulej situácii. Avšak práve rozporuplnosť charakteristická pre obidve hypotézy spôsobuje, že existujú aj iné názory na modálne významy imperfekta či pokusy o ich vysvetlenie.

6.3 Ďalšie hypotézy

S ďalšími teóriami ohľadom modálnych významov imperfekta sa stretávame predovšetkým v novších štúdiách. Jedným z autorov, ktorí sa snažia ponúknuť nový pohľad na netypické významy imperfekta je Musto, ktorý v tradičných dvoch teóriách vidí neschopnosť vysvetliť vetu ako *En 1492 Cristóbal Colón descubría América*. Táto veta totiž nepredstavuje dej, ktorý by bol temporálne simultánný s iným minulým dejom a takisto ani imperfektívny dej. (Musto 2012, 343) Musto sa preto pokúša vysvetliť imperfektum na základe metalingvistického hľadiska, pričom sa opiera o Matte Bona, ktorý definuje jazyk okolo dvoch osí, ktoré zohrávajú v komunikácii hlavnú úlohu. Ide o os informácie a os hovoriaceho. Podľa tejto definície sú na informačnej osi umiestnené informácie z prvej ruky, ktoré zodpovedajú fáze rematizácie, alebo fáze 1 a informácie, o ktorých existencii sa už vie a patria do fázy 2, ktorou je fáza tematizácie. Na základe tejto perspektívy patrí imperfektum k operátorom fázy 2. Znamená to, že prostredníctvom imperfekta je možné odkazovať na deje, ktoré ešte neboli vyslovené a použiť ich ako základ pre prezentovanie nových informácií. Musto uvádza nasledovný príklad: *Érase una vez un rey que vivía en un castillo. Un día llegó al castillo un caballero, etc.* Na základe tejto vety vysvetľuje, že nevyslovené informácie môžu byť predpokladané. V uvedenej vete totiž slová *kráľ* a *zámok* evokujú určitý svet a nesú tak so sebou sériu kultúrnych, už nadobudnutých informácií. (Musto 2012, s. 348)

Vidíme tak, že Musto taktiež vychádza z anaforickej charakteristiky imperfekta. Odkazovanie je však v Mustovom pojatí iného charakteru než v prípade kopréteritného významu. Zamieriava sa totiž predovšetkým na komunikačné hľadisko a berie tak do úvahy aj účastníkov konverzácie. Za predpokladané informácie preto považuje aj také, ktoré nevyplývajú zo žiadneho predchádzajúceho kontextu, ale existujú výlučne v hlave hovoriaceho, ktorý ich aj napriek tomu môže tematizovať. (Musto 2012, s. 349)

Musto ďalej vysvetľuje skutočný zámer hovoriaceho prostredníctvom nasledovných viet:

- *Salieron a la calle a buscarla, pero no aparecía por ningún lado.*
- *Anoche soñé contigo, soñaba que me besabas...*
- *Jugamos a que yo era el médico y tú la paciente.*

Podľa Musty chce hovoriaci týchto viet nasmerovať pozornosť svojho príjemcu viac smerom k subjektu deja než k predikátu. Rovnako vysvetľuje aj príklad s Kolumbom, pretože tvrdí, že sa väčšmi kladie dôraz na to, kto Ameriku objavil, než na jej samotné objavenie. (Musto 2012, s. 349)

Zamorano Aguilar – Martínez Atienza (2015) prichádzajú s teóriou, na základe ktorej imperfektum vystupuje ako fokalizátor výpovednej situácie (focalizador de la enunciación). Podľa tejto teórie je možné vysvetliť neprototypické významy imperfekta tak, že túto slovesnú formu budeme považovať za lingvistického ukazovateľa, ktorý vystupuje ako fokalizátor minulej výpovednej situácie. Tento ukazovateľ sa v imperfekte formalizuje a vloží sa do konkrétnej výpovede určitej výpovednej situácie v prítomnosti či budúcnosti. Skutočnosť, že sa tomuto slovesnému tvaru prideli význam ukazovateľa vzhľadom k určitej predchádzajúcej výpovednej situácii však neznamená, že by sa autori tejto hypotézy odvolávali na jeho anaforický význam. Táto hypotéza sa totiž snaží prekročiť hranice vetného rámca a umiestňuje sa do rámca výpovednej situácie (marco de la enunciación). (Zamorano Aguilar – Martínez Atienza 2015, s. 189)

Autori túto svoju teóriu ďalej vysvetľujú prostredníctvom konkrétnych modálnych významov. Ako príklad uvidíme nasledovnú vetu: *De buena gana me tomaba un buen café.* Použitie tvaru *me tomaba* v tejto vete je odôvodnené tak, že hovoriaci vytvára výpovednú situáciu, v ktorej vyjadruje prítomnosť: *Tengo ganas de tomarme un buen café* a následne je v budúcnosti táto výpovedná situácia pripomenutá a fokalizovaná ako minulá. (Zamorano Aguilar – Martínez Atienza 2015, s. 190)

Táto hypotéza je univerzálne platná a je preto aplikovateľná na všetky neprototypické významy imperfekta. Z toho dôvodu ju môžeme uplatniť aj na prospektívny význam imperfekta: *No, es decir...si vinieron a verme, ellos no podían estar seguros de que yo salía mañana...* V tejto vete je vyjadrený dej, ktorý sa ešte nezačal a preto je možné, že sa dokonca ani neuskutoční. Hovoriaci sa situuje do prítomnej výpovednej situácie a prostredníctvom imperfekta *salía* sa odvoláva na minulú výpovednú situáciu, v ktorej sa oznamuje dej v prítomnom čase (*salgo*). Tvar v imperfekte tak predstavuje ukazovateľa minulej výpovednej situácie, ktorá je

fokalizovaná prostredníctvom *salía* s jeho neutralizovanými prototypickými významami. (Zamorano Aguilar – Martínez Atienza 2015, s. 191)

Tieto dve zmienené teórie sa tak snažia vrhnúť nový uhol pohľadu na objasnenie modálnych významov imperfekta. Všetky tieto pokusy a možné interpretácie zároveň dokazujú, že problematika funkcií paradigmy *hablaba* je nesmierne komplexná.

7 Korpusová analýza

V teoretickej časti práce sme sa venovali významom paradigmy *hablaba*, pričom sme vychádzali predovšetkým zo sekundárnej literatúry, ktorá sa touto témou zaoberá. Táto časť práce je preto orientovaná viac prakticky a našim cieľom je vyhľadať slovesá s formou *hablaba* prostredníctvom jazykového korpusu, aby sme tak získali jazykový materiál pochádzajúci z existujúcich textov v španielskom jazyku.

7.1 Metodológia

Cieľom teoretickej časti bolo poukázať predovšetkým na modálne funkcie paradigmy *hablaba*, pričom sme vychádzali zo štúdií iných autorov a prezentovali rôzne názory ohľadom danej témy. Popísali sme tak, v čom tieto funkcie spočívajú z významového hľadiska a pri každom z nich uviedli príklad. V praktickej časti by však aj tak mohlo byť veľmi zaujímavé a prínosné poskytnúť ešte ďalšie príklady pochádzajúce z reálneho použitia jazyka.

V dnešnej dobe sú jednou z najprístupnejších možností získania jazykového materiálu práve jazykové korpusy. Pre španielsky jazyk ich existuje hneď niekoľko, pričom každý z nich má svoje výhody i nevýhody. Čo sa však týka našej témy, je veľmi komplikované vyhľadať konkrétne príklady modálnych použití paradigmy *hablaba*. Hlavný problém predstavuje skutočnosť, že jeden výrazový prostriedok je použitý pre vyjadrenie viacerých významov. V korpusoch je tak celkom jednoduché vyhľadať konkrétne slovesné tvary, nie je však možné hľadať konkrétne významy.

Jedinú možnosť tak predstavuje pozorná analýza vyhladaných slovesných foriem, na základe ktorej sa zistí, aké významy každá jedna z týchto foriem predstavuje. S tým však súvisí ďalší problém. Slovesný tvar *hablaba* je v korpuse zastúpený v nesmierne veľkom množstve a nie je preto možné analyzovať všetky výskyty. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli analyzovať 200 náhodných výskytov.

Ako už bolo povedané, existuje niekoľko korpusov španielskeho jazyka. Vzhľadom k tomu, že táto analýza nie je kvantitatívna, veľkosť korpusu pre nás nezohrávala veľkú rolu. Naším cieľom bolo popísať určitý počet náhodných výskytov paradigmy *hablaba* z hľadiska významov, ktoré sme predstavili v teoretickej časti. Pre našu analýzu sme sa rozhodli pre paralelný korpus InterCorp, aby sme mali k dispozícii aj české ekvivalenty analyzovaných výrazov. Ako ďalej uvidíme, český preklad nám často dopomohol k správnej interpretácii.

Pracovali sme s verziou 9, ktorá bola zverejnená 9.9.2016. Celá španielska časť obsahuje 105 716 000 slov, z ktorých jadro tvorí 19 310 000 slov. (WIKI ČNK) Rozhodli sme sa, že pre naše potreby využijeme jadro tohto korpusu a pracovať budeme výlučne s originálnymi textami v španielskom jazyku. Vytvorili sme si preto subkorpus, ktorý pozostáva z 11 962 162 pozícií, z celkového počtu 129 792 974 pozícií. (INTERCORP V9)

V takto vytvorenom korpuse sme vyhľadávali slovesné tvary imperfekta prostredníctvom regulárneho výrazu. Bolo preto potrebné zobrať do úvahy morfológický charakter španielskeho imperfekta a vyhľadávať tak tvary pre slovesá každej z troch tried a zároveň i slovesá, ktoré sa časujú nepravidelne. Zároveň sa tiež bolo treba vyhnúť nežiadúcim výskytom kondicionálu, ktorý má totožné koncovky s 2. a 3. slovesnou triedou imperfekta a tiež i výskytom subjunktívu imperfekta v prípade vyhľadávania slovesných tvarov pozostávajúcich z koncoviek *-era* (*estuviera*). Výsledný regulárny výraz, s ktorým sme pracovali, vyzerá teda nasledovne:

```
[ (tag = "VEfin" | tag = "VHfin" | tag = "VLfin" | tag = "VMfin" | tag = "VSfin")
& (word = ".*ba" | word = ".*bas" | word = ".*bamos" | word = ".*bais" | word = ".*ban"
| (word = ".*ía" & !word = ".*ría")
| (word = ".*ías" & !word = ".*rías")
| (word = ".*íamos" & !word = ".*ríamos")
| (word = ".*íais" & !word = ".*ríais")
| (word = ".*ían" & !word = ".*rían")
| (word = ".*era" & !word = ".*iera")
| (word = ".*eras" & !word = ".*ieras")
| (word = ".*éramos" & !word = ".*iéramos")
| (word = ".*erais" & !word = ".*ierais")
| (word = ".*eran" & !word = ".*ieran")) ]
```

Zo všetkých nájdených výskytov sme si vytvorili vzorku pozostávajúcu z 200 výskytov, ktoré sme náhodne zamiešali. Následne sme všetky jednotlivé výrazy prešli, pričom sme museli vytriediť irelevantné výskyty. Takých výskytov bolo dokopy 34 a najčastejšie išlo o tvary zloženého préterita, ktoré v španielčine pozostávajú z imperfektného tvaru slovesa *haber*.

Na základe údajov uvedených v teoretickej časti práce sme predpokladali, že najviac zastúpený bude u nájdených slovesných tvarov imperfektný význam. Rovnako sme očakávali aj vyhľadanie príkladov kopréterita. Počítali sme len s veľmi malým, prípadne nulovým výskytom prípadov, v ktorých by mali vyhľadané slovesné tvary modálny význam.

7.2 Výsledky korpusovej analýzy

Analyzovaná vzorka bola veľmi malá na to, aby sme na jej základe mohli vyvodzovať závery. Podarilo sa nám však doložiť naše tvrdenie, že imperfektný a kopréteritný význam sú najfrekvencovanejšími funkciami paradigmy *hablaba*. Z relevantných 166 výskytov malo imperfektný význam 137 foriem a kopréteritný význam 21 foriem. V zvyšných 8 prípadoch bolo možné zaznamenať aj iné než typické funkcie. Žiadny z výskytov však nebolo možné považovať za niektorý z modálnych významov, ktoré sme popísali v teoretickej časti práce. Po uskutočnení analýzy sa tak všetky naše predpoklady potvrdili. Zároveň však treba zdôrazniť, že zdrojom pre našu analýzu bol písaný jazyk a navyše všetky texty boli výlučne beletristické. Táto skutočnosť významne ovplyvňuje výsledky analýzy.

Ďalej si ukážeme niektoré z príkladov, ktoré sa nám podarilo v korpuse nájsť a pokúsime sa ich popísať na základe charakteristík, ktoré sme predstavili v teoretickej časti práce.

Imperfektný význam

Ako už bolo povedané, veľké množstvo výskytov imperfektného významu sa u paradigmy *hablaba* dalo čakať. Aj napriek malej veľkosti analyzovaných dát sa nám podarilo zaznamenať príklady pre všetky typy imperfekta, ktoré sme zmienili v teoretickej časti. Uvádzame preto vety z korpusu pre každý jeden z nich:

- Progresívne imperfektum

Una mañana **estábamos** ella y yo **jugando** en el jardín cuando sonó el silbato del tren, como todos los días a las once.

(García Márquez, Gabriel - Vivir para contarla)

- Cyklické/iteratívne imperfektum

A veces, después de hacer la compra, se **detenían**, cada uno con su carrito, delante de una librería en donde estaba la edición de bolsillo de su libro.

(Bolaño, Roberto – 2666)

- Priebehové imperfektum
Tenia un tajo de oreja a oreja, pero estaba viva y nos miraba paralizada de asombro.
 (Allende, Isabel - Eva Luna)
- Imperfektum vyjadrujúce úsilie (Imperfecto de conato)
Estaba a punto de superar el golpe cuando se publicó la noticia de que la novela colombiana escogida para ser publicada en lugar de la mía por la editorial Losada era El Cristo de espaldas, de Eduardo Caballero Calderón.
 (García Márquez, Gabriel - Vivir para contarla)

Čo sa týka prvého a posledného príkladu, ide o perifrázy tvorené paradigmou *hablaba*, takže samotné sloveso *estar* v imperfektnom tvare danými významami nedisponuje. Je potrebné, aby bolo súčasťou perifráz *estar + gerundium* a *estar a punto de*, ktoré sú pre zmienené typy imperfekta typické.

V skúmanej vzorke bolo najviac zastúpené priebehové imperfektum. Tento typ imperfekta vyjadruje predovšetkým opisy určitých dejov či stavov bez toho, aby sa zameriaval na ich proces či opakovanosť. Na príklade môžeme pozorovať jeho využitie pri popise fyzického vzhľadu postáv. Okrem fyzického vzhľadu sa zvykne používať aj pri popise psychického stavu postáv a v mnohých ďalších situáciách, ktoré popisujú skôr stavy než dynamické deje. Z tohto dôvodu je jeho veľký výskyt v beletristických typoch textov celkom pochopiteľný.

Príklad cyklického imperfekta takisto dokazuje tvrdenia, ktoré sme uviedli v teoretickej časti. Na príklade totiž vidíme, že cyklický význam je možné interpretovať hlavne vďaka výrazu *a veces*. Nie vždy sa však podobný výraz vyskytuje priamo vo vete a cyklický význam imperfekta v takom prípade vyplýva z kontextu.

Kopréteritný význam

Ako sme uviedli v teoretickej časti, niektorí autori preferujú interpretovať paradigmu *hablaba* výlučne z temporálneho hľadiska. V takom prípade za kopréteritný význam považujú aj tie situácie, v ktorých je možné použitie imperfekta vzťahovať k určitému rámcu či scenáru. Vtedy tak nie je nutné, aby sa paradigma *hablaba* vyskytovala vo vete s explicitne vyjadreným préteritom. Je preto potrebné objasniť, z čoho sme vychádzali pri vyhľadávaní kopréteritného významu v korpuse. Za kopréteritný význam sme považovali iba tie výskyty paradigmy *hablaba*, ktoré je možné interpretovať ako súčasnosť v minulosti a vyskytujú sa vo vete spoločne s ďalším préteritom. Príkladom takej situácie je nasledovná veta:

Él, como nadie, sabía lo mucho que **urgía** completar su formación y prepararla para el momento preciso.

(Sierra, Javier - El secreto egipcio de Napoleón)

Vidíme teda, že sloveso *urgía* sa vzťahuje k ďalšiemu préteritu, ktorým je v tomto prípade tvar *sabía*, ktorý je taktiež príkladom paradigmy *hablaba*. Rozdiel však spočíva v tom, že kým tvar *sabía* sa vzťahuje priamo k momentu výpovede, tvar *urgía* sa vzťahuje k slovesu *sabía*, ktoré tak predstavuje referenčný bod. Zároveň sloveso *sabía* vzhľadom k momentu výpovede predstavuje predčasnosť. Z rovnakého dôvodu predchádza momentu výpovede aj sloveso *urgía*, ktoré však okrem toho predstavuje vzhľadom k slovesu *sabía* súčasnosť. Na základe týchto skutočností je sloveso *urgía* interpretované ako súčasnosť v minulosti, čo môžeme vďaka paralelnému korpusu doložiť aj prostredníctvom českého prekladu:

Patriarcha klanu ben Rašídů dobře věděl, **jak je důležité** jí o všem rychle poučit a připravit ji na tu chvíli.

Na tomto príklade vidíme, že pri preklade do češtiny bol zvolený prítomný čas a je preto jasne vidieť, že ide skutočne o súčasnosť v minulosti. Zároveň však treba pripomenúť, že táto interpretácia nemusí nastať vo všetkých vetách rovnakého typu a opäť tak rozhoduje celý kontext. Existujú totiž prípady, v ktorých paradigma *hablaba* z vedľajšej vety nevyjadruje vzhľadom k préteritu v hlavnej vete súčasnosť. V skutočnosti existujú až tri možné interpretácie, pretože okrem súčasnosti môže paradigma *hablaba* vyjadrovať rovnako predčasnosť ako i následnosť. Pri vyhľadávaní v korpuse nám preto český preklad pomohol, pretože nie vždy je kontext z korpusu pre identifikáciu daného významu dostatočný.

Typickým príkladom kopréteritného významu zvykne byť nepriama reč, pri ktorej hovoriaci reprodukuje výpoveď ďalšej osoby. Príklad takéhoto použitia môžeme vidieť v nasledovnej vete:

A los pocos minutos ella anunció que **debía** volver a su casa, antes que notaran su ausencia, y se despidieron estrechándose la mano.

(Allende, Isabel - Hija de la fortuna)

Aj v tejto vete sloveso *debía* vyjadruje súčasnosť vzhľadom k préteritu *anunció*. V beletristických textoch nie je náročné vyhľadať príklady nepriamej reči, pretože rozprávač tento prostriedok zvykne využívať na to, aby sprostredkoval výpoveď postáv aj bez použitia

priamej reči. Aj napriek tomu bol však výskyt kopréteritného významu výrazne nižší v porovnaní s významom imperfektným.

V teoretickej časti práce sme u kopréteritného významu zmienili aj prípad polopriamej reči, v ktorej sa kopréteritný dej vyskytuje v hlavnej vete. Keďže je prípad polopriamej reči typický predovšetkým pre beletristické texty, v analyzovanej vzorke sa nám podarilo niekoľko takých príkladov zaznamenať. Keďže však ide o niečo špecifickejší jav, nezaradili sme tieto prípady do kopréteritného významu, ale budeme ich prezentovať zvlášť.

Paradigma *hablaba* v polopriamej reči

Zavadil – Čermák (2010, s. 529) charakterizujú polopriamu reč nasledovne: „Polopřímá řeč reprodukuje, co řekla nebo co si myslela jednající postava, o které se informuje, a to tak, že reprodukováný komunikát se prostupuje s komunikátem emitentovým.“ Zároveň tiež dodávajú, že sa v takých prípadoch v španielčine používajú slovesné časy z neaktuálnej časovej roviny. V teoretickej časti sme tiež uviedli, že sa polopriama reč do češtiny zvykne prekladať prostredníctvom prítomného času. Aj v tomto prípade nám teda k správnej interpretácii pri niektorých príkladoch dopomohol český preklad.

Príklad polopriamej reči môžeme pozorovať v nasledovnej vete:

Claro que quizá el tipo tardara horas en entrar o quizá los guardias meaban en otro sitio, o las normas les **impedían** abandonar el puesto bajo ningún concepto.

(Tusset, Pablo - Lo mejor que le puede pasar a un cruasán)

V tejto vete sloveso *impedían* nevyjadruje deje, ktoré sa už uskutočnili a preto ho nie je možné interpretovať ako minulý čas. Z kontextu jasne vyplýva, že ide o vyjadrenie určitej domnienky a to predovšetkým kvôli použitiu slova *quizá*. Teoreticky by sme preto mohli hovoriť o imperfekte použitom v predstavách, ktoré je považované za modálny význam. Z povahy konkrétneho textu však zároveň vyplýva, že daná veta reprezentuje myšlienky určitej literárnej postavy. Úlohu hovoriaceho však predstavuje rozprávač, ktorý tieto myšlienky reprodukuje. V českom ekvivalente vety môžeme pozorovať, že pri preklade je použitý prítomný čas:

Jenže může trvat hodiny, než sem přijde, anebo možná strážci chčijou jinde, anebo jim předpisy **nedovolují** za žádných okolností opouštět místo.

Podobný prípad môžeme pozorovať aj v tomto príklade:

Había pocas cuerdas de la casa de Juan Tomás hasta la Clínica. ¿Por qué **tardaban** tanto? Por fin, el Opel frenó.

(Vargas Llosa, Mario - La fiesta del chivo)

Na základe kontextu tak opäť vidíme, že sloveso *tardaban* neoznačuje minulosť. Otázka *¿Por qué tardaban tanto?* sa vzťahuje k súčasnosti a do češtiny je takisto preložená prítomným časom: *Proč to tak trvá?* Otázka je tak vlastne myšlienkou literárnej postavy, ktorú reprodukuje rozprávač. Z toho dôvodu je tak možné aj tento príklad považovať za polopriamu reč. Tak ako už bolo povedané, v takom prípade sa paradigma *hablaba* vzťahuje k duševným pochodom literárnej postavy a vyjadruje súčasnosť v minulosti, rovnako ako kopréteritum. Na rozdiel od typického kopréteritného významu sa však vyskytuje v hlavnej vete bez toho, aby sa viazala k explicitne vyjadrenému préteritu.

Ani v tomto prípade nie je výskyt polopriamej reči v textoch, ktoré sme analyzovali prekvapivý. Jednou zo základných charakteristík polopriamej reči je totiž jej výskyt v beletristických textoch, čo sme mohli na základe uvedených príkladov z korpusu potvrdiť.

7.3 Modálne významy

Vzhľadom k tomu, že modálne významy sa vyskytujú v korpuse v oveľa menšom zastúpení než významy imperfektné a kopréteritné, ukázalo sa ako náročné vyhľadať relevantné príklady prostredníctvom vzorky, ktorú sme si zvolili. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli vyhľadať tieto príklady v korpuse takým spôsobom, pri ktorom sme vychádzali z toho, čo je pre konkrétne významy v rámci vety typické. Opierali sme sa tak o vzory, ktoré sme uviedli v teoretickej časti.

Imperfecto onírico

Keďže tento typ imperfekta je typický predovšetkým pri opisovaní snov, pre jeho vyhľadanie v korpuse sme ako typ dotazu zvolili frázu a do vyhľadávacieho poľa sme zadali tieto výrazy: *Soñé que* a *Tuve un sueño*.

V prípade *Soñé que* sa nám zobrazilo 38 výskytov pozostávajúcich z tejto frázy. Na základe 37 relevantných výskytov môžeme konštatovať, že vo všetkých prípadoch sa vo vedľajšej vete nachádza imperfektum, čím sa potvrdzujú naše tvrdenia z teoretickej časti. Pre zaujímavosť môžeme uviesť, že v českom preklade sa pomerne často vyskytuje v týchto prípadoch prítomný čas, čím vlastne nastáva opačný efekt ako v španielčine. Kým v španielčine použitie tohto typu

imperfekta vytvára pocit vzdialenia sa od reality, v češtine sa snový dej akoby sprítomňuje. Ako príklad môžeme sledovať túto vetu:

Me dormí por fin y soñé que **estaba** en Valladolid y mi padre **me llevaba** por primera vez al colegio.

(Mendoza, Eduardo - La verdad sobre el caso Savolta)

Konečně jsem usnul a zdálo se mi, že **jsem** ve Valladolidu a otec **mě vede** poprvé do školy.

Na základe češtiny tak tento dej vnímame ako približený a tým pádom i reálnejší. Ako sme uviedli v teoretickej časti, opisy snov sú typické práve tým, že ide o deje, ku ktorým v skutočnosti nedošlo a v skutočnosti sú teda nereálne.

Zároveň si však v tomto prípade treba uvedomiť aj skutočnosť, že by z teoretického hľadiska mohlo ísť o kopréteritný význam, pretože imperfektum vo vedľajšej vete sa vzťahuje k préteritu vo vete hlavnej. Pokúsili sme sa preto vyhľadať aj také prípady, v ktorých sa snové deje opisujú v hlavnej vete. Pre vyhľadanie takéhoto kontextu sme pracovali s vetou *Tuve un sueño*. Za vhodný príklad použitia paradigmy *hablaba* vo funkcii snového imperfekta tak môžeme považovať túto vetu:

Una de esas noches tuve un sueño que acabó en pesadilla. Soñé con mi tío Juan. Yo no había alcanzado a conocerlo, pero me lo figuraba aindiado, fornido, de bigote ralo y melena. **Íbamos** hacia el sur, entre grandes canteras y maleza, pero esas canteras y esa maleza **eran**...

(Borges, Jorge Luis - El informe de Brodi)

Imperfecto de cortesía

V prípade tohto použitia sme vyhľadávanie v korpuse obmedzili na tri slovesá, ktoré sa nám javia pre zdvorilostné situácie ako typické. Ide o slovesá *querer*, *desear* a *necesitar*. Regulárny výraz, ktorý sme použili pri vyhľadávaní v korpuse vyzerá nasledovne:

[word="quer+(ía|ías|íamos|íais|ían)"] | [word="dese+(aba|abas|ábamos|abais|aban)"] |
[word="necesit+(aba|abas|ábamos|abais|aban)"]

Z dôvodu vysokého počtu nájdených výskytov sme naše vyhľadávanie obmedzili na náhodnú vzorku pozostávajúcu z 300 výskytov, v ktorých sme hľadali relevantné príklady. Ako príklad zdvorilostného imperfekta tak uvádzame nasledovnú vetu:

-Oye, **quería** un grabado que estuviera bien.

(Cela, Camilo José - La Colmena)

V tomto prípade je tak možné tvar *quería* považovať za synonymum tvaru *querría*. Dôkazom toho, že hovoriaci svoju výpoveď vzťahuje k prítomnosti je aj český preklad:

"Poslyš, chtěl bych nějakou pěknou rytinu."

Hovoriaci tak formuluje svoje pranie spôsobom, pri ktorom zmierňuje naliehavosť svojej výpovede. Ten istý príklad pozorujeme aj v tejto vete:

-¿Qué es lo que usted **quería** saber, caballero? -abrió el fuego Arquímedes.

(Vargas Llosa, Mario - Travesuras de la niña mala)

Na základe týchto príkladov môžeme konštatovať, že použitie imperfekta umožňuje hovoriacemu vytvoriť určitý odstup a byť tak vo svojej výpovedi menej priamy. Rozdiel medzi použitím paradigmy *hablo* a *hablaba* v daných kontextoch je tak zrejímavý. Čo sa týka rozdielu medzi *hablaba* a *hablaría*, môžeme v prípade ich použitia vo funkcii zdvorilostného imperfekta hovoriť o synonymách.

Imperfecto citativo

Použitie tohto typu imperfekta je charakteristické pre situácie, v ktorých sa hovoriaci zbavuje svojej zodpovednosti za prednesenú výpoveď. Odvoláva sa tak na minulé udalosti, počas ktorých sa k nemu daná informácia dostala a zároveň sa akoby uisťuje, či je táto informácia skutočne pravdivá. Takto prednesená výpoveď je preto častokrát zakončená uisťujúcimi otázkami typu *¿no es cierto?*, *¿no?*, *¿verdad?*, *¿eh?*

Tieto špecifické rysy sme zobrali do úvahy pri vytvorení nasledovného regulárneho výrazu:

```
[]{0,5}[(tag = "VEfin" | tag = "VHfin" | tag = "VLfin" | tag = "VMfin" | tag = "VSfin")  
& (word=".*ba" | word=".*bas" | word=".*bamos" | word=".*bais" | word=".*ban"  
| (word=".*ía" & !word=".*ría")  
| (word=".*ías" & !word=".*rías")  
| (word=".*íamos" & !word=".*ríamos")  
| (word=".*íais" & !word=".*ríais")  
| (word=".*ían" & !word=".*rían")
```

| (word=".*era" & !word=".*iera")

| (word=".*eras" & !word=".*iras")

| (word=".*éramos" & !word=".*iéramos")

| (word=".*erais" & !word=".*ierais")

| (word=".*eran" & !word=".*ieran"))

```
[[{0,5}]{[word="¿"][word="[Nn]o"][word="\?"]|  
[word="¿"][word="[Vv]erdad"][word="\?"]|  
[word="¿"][word="[Nn]o"][word="es"][word="cierto"][word="\?"]|  
[word="¿"][word="[Ee]h"][word="\?"] )
```

Následne sme v našom subkorpuse hľadali relevantné príklady pre tzv. *imperfecto citativo*. Jeden z príkladov tak môžeme pozorovať v nasledovnom krátkom dialógu:

-¡Cómo Calleriza! Yo soy Callorda.

-Caramba, disculpa. Con los años, uno se olvida. De todos modos **era** con elle ¿no?

(Benedetti, Mario - Gracias por el fuego)

Tvar *era* sa tak v tomto príklade vzťahuje k prítomnosti, pretože hovoriaci sa nesnaží svojou otázkou zistiť, ako sa dané meno písalo v minulosti. Použitím imperfekta však k minulosti predsa len odkazuje a vyjadruje tak skutočnosť, že meno danej osoby už v minulosti spoznal.

Paradigma hablaba v podmienkových vetách

Pri vyhľadávaní paradigmy *hablaba* v podmienkových vetách sme sa rozhodli obmedziť hľadanie len na veľmi konkrétne podmienkové vety, ktoré pozostávajú z výrazov *yo que tú* a *yo que usted*. Výskytov tak bolo veľmi málo, no vyhli sme sa obrovskému množstvu irelevantných prípadov, na ktoré by sme narazili, ak by sme sa snažili o hľadanie vo vetách s typickou podmienkovou spojkou *si*. Táto spojka totiž nie je výlučne podmienková a môže sa tak pomerne často vyskytovať vo vetách s nepriamou rečou (Me preguntó si me sentía bien). Ďalšie irelevantné výskytby by tiež mohli súvisieť s iteratívnou interpretáciou (Si tenía tiempo libre, me gustaba salir). Zadali sme tak nasledovný regulárny výraz:

```
[[{0,5}]{[word = "yo"][word = "que"]([word = "tú"]|[word="usted"])]
```

```
[[{0,5})
```

```
([ (tag = "VEfin" | tag = "VHfin" | tag = "VLfin" | tag = "VMfin" | tag = "VSfin")
& (word=".*ba" | word=".*bas" | word=".*bamos" | word=".*bais" | word=".*ban"
| (word=".*ía" & !word=".*ría")
| (word=".*ías" & !word=".*rías")
| (word=".*íamos" & !word=".*ríamos")
| (word=".*íais" & !word=".*ríais")
| (word=".*ían" & !word=".*rían")
| (word=".*era" & !word=".*iera")
| (word=".*eras" & !word=".*iras")
| (word=".*éramos" & !word=".*iéramos")
| (word=".*erais" & !word=".*ierais")
| (word=".*eran" & !word=".*ieran"))])
```

Aj napriek veľmi malému počtu výskytov sa nám podarilo nájsť relevantný príklad, na ktorom môžeme prezentovať potenciálny význam paradigmy *hablaba*:

Pero yo que tú **me olvidaba** de esa carta de una vez por todas ...

(Marsé, Juan - Caligrafía de los sueños)

Z tejto vety tak celkom jednoznačne vyplýva, že tvar *me olvidaba* predstavuje určitú potenciálnu možnosť. Hovoriaci tu vyjadruje, ako by sa zachoval na niekoho mieste. Rovnako i v tejto vete by bolo možné namiesto tvaru *me olvidaba* použiť tvar *me olvidaría*. Ako sme však uviedli v teoretickej časti, tieto dve formy v podmienkových vetách nefungujú ako úplné synonymá. Na základe tohto tvrdenia tak môžeme konštatovať, že hovoriaci v tejto vete prostredníctvom imperfekta vyjadruje väčšie odhodlanie k tomu, že by na dopis zabudol.

8 Záver

V tejto práci sme sa zaoberali modotemporálnymi funkciami paradigmy *hablaba*. Aby sme mohli tieto funkcie skúmať, bolo v prvom rade potrebné vymedziť pojem paradigma a charakterizovať kategórie času, spôsobu a aspektu, ktoré sa zvyknú u španielskeho slovesa považovať za najdôležitejšie. Pre kategóriu času je charakteristická deiktickosť, pretože slovesné časy odkazujú k momentu prednesenia výpovede či k inému referenčnému bodu. Na základe kategórie módu je možné rozlíšiť slovesné spôsoby fungujúce ako morfológické vyjadrenia modálnych významov. Táto kategória je tak vlastne vyjadrením modalít, pričom však ale kategória modalít predstavuje oveľa komplexnejší pojem a nie je s kategóriou módu totožná. Ďalšiu dôležitú kategóriu španielskeho slovesa predstavuje kategória aspektu, v rámci ktorej bolo pre nás relevantné rozlíšiť perfektívny a imperfektívny aspekt.

Za hlavné funkcie paradigmy *hablaba* sa zvyknú považovať imperfektum a kopréteritum. Z tohto dôvodu sú akékoľvek ďalšie funkcie tejto paradigmy považované za asymetrické. Asymetria medzi formou a funkciou je pomerne bežný jav a mohli sme preto sledovať hneď niekoľko rôznych typov asymetrií. Táto typológia umožňuje popísať nesúlad medzi formou a funkciou z teoretického hľadiska. Čo sa týka použitia jazyka v praxi, paradigma *hablaba* umožňuje hovoriacemu vyjadriť subjektívny postoj k výpovedi, ktorú vyslovuje. Práve preto rôzni autori v súvislosti s imperfektom zmiňujú jeho modálne významy.

Kopréteritný a imperfektný význam vyplývajú z temporálnej a aspektuálnej charakteristiky slovies. Kopréteritný význam tak vychádza z deiktickej charakteristiky kategórie času, pretože prostredníctvom tohto významu je paradigma *hablaba* chápaná vo vzťahu k ďalšiemu préteritu a vyjadruje vzhľadom k nemu súčasnosť. Imperfektný význam umožňuje paradigme *hablaba* vyjadrovať deje, ktoré nie sú časovo ohraničené či uzavreté. V rámci tohto významu je tiež možné rozlíšiť rôzne interpretácie, ako napríklad cyklickú, progresívnu či priebehovú. Obidva tieto základné významy paradigmy *hablaba* sú však v istom smere rozporuplné. Paradigma *hablaba* sa totiž celkom často vyskytuje vo vetách i úplne samostatne, čo protirečí kopréteritnej charakteristike. Problém pre imperfektívny význam zase predstavuje tzv. *imperfecto narrativo*. Tento typ imperfekta sa vyskytuje pomerne často v žurnalistickej tvorbe zo štylistických dôvodov, avšak z aspektuálneho hľadiska popisuje perfektívne deje.

Najväčšia pozornosť bola sústredená na modálne významy imperfekta, a teda i paradigmy *hablaba*. Pri charakteristike týchto významov sme vychádzali z RAE ale i z ďalších štúdií, ktoré

sa touto témou zaoberali. Vo väčšine prípadov tieto významy vyjadrujú deje, ktoré nie sú reálne. Ide o udalosti predstavované, vysnívané či hypotetické. Paradigma *hablaba* tak hovoriacemu umožňuje, aby bol menej priamy a preto sa zvykne používať v zdvorilostných situáciách, v ktorých by použitie prítomného času mohlo pôsobiť nevhodne. Ďalšiu výhodu pre hovoriaceho predstavuje paradigma *hablaba* v situáciách, v ktorých je jeho cieľom zmenšiť svoju zodpovednosť za prednesenú výpoveď. Všetky tieto významy sú veľmi zaujímavé a umožňujú nám uvedomiť si i pragmatickú stránku jazyka.

V súvislosti s charakteristikou netypických významov paradigmy *hablaba* sa zvyknú opäť zmieňovať temporálna a aspektuálna teória, prostredníctvom ktorých sa autori snažia tieto najrôznejšie významy objasniť. Zatiaľ čo temporálna hypotéza sa snaží všetky netypické významy vysvetliť ako dôsledok kopréteritného významu paradigmy *hablaba*, aspektuálna hypotéza predstavuje interpretáciu modálnych významov na základe jej imperfektívneho charakteru. Objavujú sa však i ďalšie postoje snažiace sa vniesť na túto problematiku iný uhol pohľadu. Z veľkého počtu možných teoretických vysvetlení tohto fenoménu teda vyplýva, že ide o naozaj komplexný jav, pre ktorý nie je ľahké stanoviť úplne jednotnú teóriu.

Ku komplikovanosti tejto problematiky prispieva i skutočnosť, že je dosť ťažké dohľadať v korpuse tie významy *paradigmy* *hablaba*, ktoré nás najviac zaujímajú. Korpusová analýza nám síce v podstate pomohla doložiť tvrdenie, že kopréteritný a imperfektný význam sú pre paradigmu *hablaba* najtypickejšie, no analyzovaná vzorka bola až príliš malá na to, aby sme vyvodzovali akékoľvek závery. Vďaka tejto analýze sme však získali príklady, prostredníctvom ktorých môžeme doložiť tvrdenia z teoretickej časti.

Keďže sa nám však nepodarilo zaznamenať absolútne žiadne modálne významy v rámci našej analyzovanej vzorky, rozhodli sme sa vytvoriť také regulárne výrazy, ktoré by nájdenie modálnych významov v korpuse InterCorp aspoň trochu uľahčili. Vychádzali sme tak z príkladových viet uvedených v teoretickej časti práce, kde sme sa zamerali na to, čo je pre dané vety s modálnym významom paradigmy *hablaba* typické. Napokon sa nám takýmto spôsobom predsa len podarilo niektoré modálne významy dohľadať. Príklady získané z korpusu tak slúžia predovšetkým k ilustrovaniu popisovaných javov z teoretickej časti.

Na záver môžeme preto konštatovať, že táto nemožnosť uskutočnenia kvalitnej korpusovej analýzy pre danú tému len dokazuje, že jazyk ako nástroj komunikácie je skutočne bohatý, pestrý a niekedy ťažko uchopiteľný. Jediná paradigma má schopnosť vyjadriť niekoľko možných významov, pre ktorých interpretáciu je nevyhnutný celkový kontext. Rovnako dôležitú

úlohu zohráva i samotný hovoriaci, pretože prostredníctvom modálnych významov dodáva svojej výpovedi vlastný subjektívny postoj. Vo väčšine prípadov tento subjektívny postoj predstavuje odstup hovoriaceho, ktorý sa tak snaží byť menej priamy, prípadne mu umožňuje zmierniť svoju zodpovednosť za prednesenú výpoveď. Ďalej sa tiež prostredníctvom paradigmy *hablaba* vyjadrujú nereálne, či doposiaľ neuskutočnené deje. Použitím tejto paradigmy tak predsa len môžeme poukázať i v modálnych významoch na jej temporalitu, keďže odstup a ireálnosť sa spájajú s niečím neaktuálnym a hovoriaci má potrebu metaforicky presunúť danú výpoveď z aktuálnej do neaktuálnej časovej roviny.

Resumé

Predmetom tejto práce je predstavenie modotemporálnych funkcií paradigmy *hablaba* v súčasnej španielčine. Snažili sme sa poukázať na to, že táto slovesná paradigma môže vyjadrovať pomerne veľké množstvo významov. Za najzaujímavejšie z nich sme považovali tie, ktoré sú pre danú paradigmu menej typické. Naším cieľom bolo tieto významy popísať nielen z obsahového hľadiska, ale taktiež sa pokúsiť o ich vysvetlenie prostredníctvom viacerých hypotéz.

Hneď na začiatku sme preto definovali pojem paradigma a charakterizovali najdôležitejšie kategórie španielskeho slovesa. Umožnilo nám to získať potrebný teoretický základ, z ktorého sme mohli vychádzať v ďalších kapitolách. Ďalej sme predstavili funkcie, ktoré sú paradigme *hablaba* najčastejšie priradované a môžeme ich preto považovať za typické. Vymedzením týchto typických funkcií sme tak od nich odlíšili ostatné funkcie, ktoré sa považujú za asymetrické. Predstavili sme tiež rôzne typy asymetrie a uviedli základný typologický prehľad funkcií paradigmy *hablaba*. Tento všeobecný teoretický rámec pre nás predstavoval dôležitý základ, od ktorého sa ďalej odvíjali už samotné charakteristiky konkrétnych funkcií paradigmy *hablaba*.

Najskôr sme sa venovali najfrekvencovanejším funkciám, ktoré predstavujú kopréteritum a imperfektum. Snažili sme sa tieto dva významy opísať tak, aby sme ponúkli ich základný a ucelený prehľad bez zachádzania do zbytočných detailov, ktoré by vzhľadom k cieľom tejto práce neboli relevantné.

Najväčšiu pozornosť sme venovali netypickým funkciám paradigmy *hablaba*. Pri ich charakteristike sme vychádzali z typológie podľa RAE, ktorá ich považuje za modálne významy imperfekta. Týmto názvom zvyknú byť označované práve z toho dôvodu, že umožňujú hovoriacemu vyjadriť subjektívny postoj k výpovedi. Dané modálne významy sme charakterizovali na základe niekoľkých štúdií, ktoré sa problematikou netypických funkcií paradigmy *hablaba* zaoberajú. Ďalej sme našu pozornosť sústredili na vysvetlenie týchto modálnych významov prostredníctvom nielen tradičných ale aj novších teórií. Zistili sme tak, že neexistuje jednotná teoretická charakteristika modálnych významov imperfekta.

V praktickej časti sme sa pokúsili prostredníctvom paralelného korpusu InterCorp analyzovať vybrané výskyty paradigmy *hablaba* a popísať ich významy na základe tvrdení z teoretickej časti. Najst' najfrekvencovanejšie funkcie tejto paradigmy nebolo vôbec náročné. Problém

spočíval vo vyhľadani modálnych významov, čo bolo zrejme spôsobené nízkym počtom analyzovaných výskytov. Rozhodli sme sa preto vyhľadať modálne významy cielene, a to prostredníctvom výrazov, ktoré zvyknú byť prítomné vo vete s modálnym významom. Z takejto analýzy preto pochopiteľne nie je možné očakávať relevantné závery, podarilo sa nám však teoretickú časť doložiť príkladmi, ktoré pochádzajú z reálneho použitia jazyka.

Prostredníctvom tejto práce sme tak mali možnosť priblížiť paradigmu *hablaba* v celej svojej komplexnosti. Podarilo sa nám popísať jej funkcie z hľadiska významu a zároveň načrtnúť mnohé hypotézy, ktoré sú s ňou spojené. Tieto konkrétne významy sme zasadili do teoretického rámca, čo nám umožnilo pochopiť danú tému zo širšej perspektívy. Domnievame sa preto, že sme splnili cieľ, ktorý sme si stanovili v úvode práce a ktorý predstavoval hlbšie zoznámenie sa so všetkými funkciami, ktoré sa s paradigmou *hablaba* spájajú.

Resumen

Este trabajo consiste en presentar las funciones modotemporales del paradigma *hablaba* en el español contemporáneo. Hemos intentado señalar el hecho de que este paradigma puede tener varios valores diferentes. Los que hemos considerado más interesantes son aquellos que no representan usos típicos de este paradigma. Nuestro objetivo ha sido no solo describir estos valores desde el punto de vista semántico, sino también tratar de explicarlos mediante varias hipótesis.

Al principio, hemos definido el término paradigma y hemos caracterizado las categorías verbales más importantes. Así hemos obtenido una base teórica necesaria para poder entender bien nuestro tema. A continuación, hemos presentado las funciones típicas que se atribuyen al paradigma *hablaba*. Gracias a la delimitación de estas funciones típicas las hemos diferenciado de otras funciones, que son consideradas asimétricas. También hemos presentado varios tipos de asimetría y un resumen de funciones del paradigma *hablaba*. Este marco teórico ha representado una base importante para poder explicar a continuación las características de las funciones concretas del paradigma *hablaba*.

Primero nos hemos centrado en las funciones más frecuentes, es decir, copretérito e imperfecto. Hemos tratado de describir estos valores de manera clara para ofrecer un sumario básico sin entrar en los detalles que podrían ser poco relevantes respecto al objetivo de este trabajo.

La parte en la que hemos prestado más atención ha sido dedicada a las funciones no prototípicas del paradigma *hablaba*. Para presentar su tipología hemos partido de la RAE según la cual se trata de los valores modales del imperfecto. Se utiliza el término valores modales porque permiten al hablante expresar una actitud subjetiva respecto a lo enunciado. Para caracterizar dichos valores modales hemos trabajado con varios estudios que se dedican a la investigación de este tema. A continuación, nos hemos centrado en la explicación de estos valores modales mediante las teorías tradicionales y también unas teorías más recientes. Por consecuencia podemos constatar que no existe ninguna teoría unitaria que sea capaz de caracterizar los valores modales del imperfecto.

En la parte práctica hemos tratado de analizar algunas apariciones del paradigma *hablaba* en el corpus paralelo InterCorp y describir sus valores según las explicaciones presentadas en la parte teórica. No ha sido difícil encontrar las funciones más frecuentes de este paradigma. Sin embargo, no pudimos encontrar ningunos valores modales a causa de la baja cantidad de las

apariciones analizadas. Por esta razón hemos decidido buscar los valores modales intencionalmente, a base de las expresiones que suelen presentarse en las frases con el significado modal. Es importante mencionar que este tipo de análisis no sirve para sacar conclusiones serias y relevantes. No obstante, hemos podido documentar la parte teórica con los ejemplos que provienen del lenguaje auténtico.

Este trabajo nos ha permitido aclarar el paradigma *hablaba* en toda su complejidad. Hemos descrito sus funciones desde el punto de vista de significado y también hemos presentado muchas hipótesis que tratan de explicarla. Hemos situado los valores concretos dentro de un marco teórico para poder entender el tema desde una perspectiva más amplia. Por lo tanto, creemos que hemos cumplido nuestro objetivo de presentar con detalles todas las funciones conectadas con el paradigma *hablaba*.

Bibliografía

- ALARCOS L. E. (1997). *Estudios de gramática funcional del español* (3. ed.). Madrid: Gredos.
- AZPIAZU, S. (2015). *El pretérito perfecto compuesto y el imperfecto narrativo en la prensa audiovisual peninsular*. *Moenia* 21, s. 23-39
- CARRASCO GUTIÉRREZ, Á (1999): *El tiempo verbal y la sintaxis oracional*. La consecutio temporum. In: I. Bosque – V. Demonte (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española* . Madrid: Espasa-Calpe, s. 3061-3128.
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L. (2000). *La gramática de los complementos temporales*. Madrid: Visor libros.
- GARCÍA FERNÁNDEZ, L. & CAMUS BERGARECHE, B. (2004). *El pretérito imperfecto*. Madrid: Gredos
- GARCÍA, S. J. F. (1993). *Sintaxis del español: nivel de perfeccionamiento*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- GUTIÉRREZ ARAUS, M.L. (1995a). *Sobre los valores secundarios del imperfecto*. ASELE. Actas VI, s. 177-186
- GUTIÉRREZ ARAUS, M.L. (1995b). *Formas temporales del pasado en indicativo*. Madrid: Arco Libros.
- MARTÍNEZ ATIENZA, M. (2012). *Formas verbales en contraste en italiano y en español: similitudes, diferencias y explicación*. *Revista electrónica de Lingüística aplicada*, vol. 11, s. 69-86
- MORGADO NADAL, L. (2014). *La historia del imperfecto narrativo*. *Res Diachronicae*, vol. 12, s. 42-59
- MUSTO, S. (2012). *El valor metaoperacional del imperfecto de indicativo*. *Rumbos del hispanismo en el umbral del Cincuentenario de la AIH*, vol. 8: *Lengua / Patrizia Botta*, s. 343-351
- RAE. (2009) *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros
- REYES, G . (1990). *Valores estilísticos del imperfecto*. *Revista de Filología Española*, vol. LXX, n.º 1/2, s. 45-70
- RIDRUEJO, E. (1999): *Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas*. In: I. Bosque – V. Demonte (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española* . Madrid: Espasa-Calpe, s. 3209
- ROJO, G. & VEIGA, A. (1999): *El tiempo verbal. Los tiempos simples*. In: I. Bosque – V. Demonte (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española* . Madrid: Espasa-Calpe, s. 2867

ZAMORANO AGUILAR, A. & MARTÍNEZ ATIENZA, M. (2015). *Valores prototípicos y no prototípicos del pretérito imperfecto en español. La hipótesis como focalizador de la enunciación*. Formas simples y compuestas de pasado en el verbo español / coord. por Susana Azpiazu Torres, s. 179-194

ZAVADIL, B. & Čermák, P. (2010). *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Praha: Karolinum.

Elektronické zdroje

BRUCART, J M. (2003). *El valor del imperfecto de indicativo en español. Estudios hispánicos*. Revista de la Asociación Coreana de Hispanistas. Dostupný z: <<http://filcat.uab.cat/clt/publicacions/reports/pdf/GGT-03-1.pdf>>

ČERMÁK, P. & VAVŘÍN, M.: Korpus InterCorp – španělština, verze 9 z 9. 9. 2016. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2016. Dostupný z <<http://www.korpus.cz>>

Krátký slovník slovenského jazyka 4 (2003). [online]. [cit. 30.6. 2017]. Dostupné z <<http://slovník.juls.savba.sk/?d=kssj4>>

Slovník cudzích slov (akademický). (2005) [online]. [cit. 30.6. 2017]. Dostupné z <<http://slovník.juls.savba.sk/?d=scs>>

WIKI Český národní korpus: Korpus InterCorp verze 9. [online]. 2017. [cit. 20. - 25.7. 2017] Dostupné z <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:verze9>>